

Innehåll

Del I – 2026

Hopp för pessimister.....	6
Varför en utopi för Ockelbo just nu?	13
Det goda livet	20

Del II – Utsikter

Glädjen som vi glömde bort.....	29
Solidarisk frihet	34

Del III – 2056

Demokratins utveckling.....	39
Utdrag ur Kuxabladet 2056	56
Fred i världen och frid på gatan.....	60
Det meningsfulla arbetet och fritiden	67
En ekonomi som arbetar för oss	79
Fri att leva	90
Maten i centrum	93

Avslut

Hej då från Tankesmedjan Ockelbo år 2056	111
Lästips.....	113
Frågor om ett gott liv	115

Hej från år 2026!

Det här är en samling texter om och visioner för framtiden. Vi i Tankesmedjan Ockelbo har skrivit dem eftersom vi tycker att det saknas visioner om ett annat samhälle än det vi har idag. Vi tycker inte att det är viktigt att framtiden blir exakt som i de texter som nu ligger framför dig, det viktiga är att de kan inspirera dig till att börja drömma om en framtid som du längtar efter.

Vi befinner oss i en tid där det är svårt att tänka nytt. En del påstår till och med att vi har tappat förmågan och kreativiteten att föreställa oss andra sätt att leva på, något som människan annars har gjort i alla tider¹. Samtidigt som vi har svårt att tänka nytt står vi inför flera kriser som vi måste lösa. Vi har klimatkrisen, en växande ojämlikhet, ekonomiska problem och en välfärd på knäna. Stressade människor och gängkriminalitet. Medan många människor svälter i världen finns samtidigt många som är överviktiga. Och då är inte krigen ens nämnda. Hur ska vi kunna göra nytt om vi inte först kan tänka nytt? Tanken bör väl komma före handlingen?

Vår förhoppning är att du efter att ha läst de här texterna ska våga tänka på vilken värld du längtar efter, tänka efter hur du vill ha det, vad som är viktigt för dig. Och berätta för andra – vi behöver få tänka, prata och känna vilken värld vi vill leva i. Sedan kan vi skapa den, eller något i den riktning vi längtar efter. Vi skriver texterna i första hand för dig som bor i Ockelbo kommun, eftersom det är

¹Graeber och Wengrow, Början på allt: en ny historia om mänskligheten (2021).

vår plats. Men vi tror att även du som bor i Sveriges andra landsändar kan hitta inspiration till att tänka på hur det skulle kunna vara där du befinner dig.

Tankesmedjan Ockelbo är en ideell förening baserad i Jädraås. Syftet med föreningen är att verka för visioner om en framtid att längta efter. Den framtiden är ekologiskt hållbar, omfördelar makt till den stora majoriteten och bygger på frihet, jämlikhet och demokrati. Vi verkar i första hand lokalt, i vår egen kommun, men även regionalt.

Textsamlingen är uppdelad i tre delar. I den första och andra delen håller vi oss kvar i nutid, 2026, och är lite mer teoretiska. Den första delen beskriver varför visioner är viktiga och hur vi har tagit oss an skrivandet. I *Hopp för pessimister* vänder sig Heidi Darvell till de läsare som redan börjat skruva på sig och känner cynismen eller pessimismen växa. Hon skriver om hur även hon som pessimist behöver våga hoppas. I *Varför en utopi för Ockelbo just nu?* visar Peter Oijens på förändring som börjar i idéer, idéer som kan te sig världsfrånvända till en början, men som efterhand blir normala, som till exempel skolplikten. I *Det goda livet* tar Martina Nilsson spjärn mot det latinamerikanska begreppet *Buen vivir* och skriver om hur reflektionen över det goda livet kan visa vägen mot ett samhälle att längta efter. Den andra delen ger perspektiv på två viktiga värden för framtiden: frihet och glädje.

Därefter kommer del tre, som utspelar sig år 2056 och där du som läsare får följa några personer som dels ser tillbaka på de trettio år som gått, dels beskriver hur deras samtid ser ut. Dessa fiktiva personers berättelser om olika möjliga utvecklingar och framtidsscenarier hoppas vi kan inspirera till att ge dina egna visioner om framtiden en tydligare form.

Det finns oändligt många ämnen att fundera kring vad gäller framtiden och den här textsamlingen berör långt ifrån alla. Till exempel saknas framtidens skola, husbyggande och rättsstat. Kanske vill du komplettera med din längtan inom ett ämne som ligger dig varmt om hjärtat? Vi vill gärna höra dina tankar! Mejla oss på info@tankesmedjanockelbo.se. God läsning!

Del I

2026

Hopp för pessimister

Heidi Darvell

Vi som står bakom den här textsamlingen är en tankesmedja som försöker uppmana till framtidstro. Vi vill alla ha en bättre framtid och tror att vi behöver fråga oss vad det betyder och börja agera därefter. Men vi är inte en helt homogen grupp och det är ganska ironiskt att jag (Heidi) är med i tankesmedjan eftersom jag är relativt pessimistisk. Den här texten kommer att vara lite annorlunda än resten av våra texter, för den riktar sig till alla er som tänker att det inte är någon poäng med visioner eller framtidstro. Ni som är lite mer som jag, alltså. Jag kan inte blunda för problemen eller låtsas att jag inte förstår hur de påverkar nuet och vår framtid. Samtidigt vill jag ju ha en bättre framtid för oss alla. Det betyder att jag har fått brottas lite med hoppet och aktivt leta efter det.

Jag vill ha tro på att vi kan skapa en bra framtid. Kanske är jag en pessimistisk idealist; jag vill och hoppas på så mycket även när jag inte tror att det kommer att ske. I alla fall så har jag fått fundera på en annan infallsvinkel till framtidstron, som jag vill dela med mig till er, kära pessimister som kanske läser den här skriften.

För mig är det viktigt att inte förminska de problem som vi ser både ute i världen och hemmavid. Flera av dessa behandlas i den här textsamlingens olika delar. I det här kapitlet kommer jag att använda utvecklingen kring upprustning som exempel, vilket ligger nära till hands för mig som tidigare fredsstudent.

Jag kan inte låta bli att känna frustration och hopplöshet när jag läser eller ser nyheterna. Sverige har övergett idén om freden och framför allt idén om hur man skapar fred. Vi har internationellt stått för en tanke om att fred är möjligt och att det bygger på vissa byggestenar, som till exempel jämlikhet, demokrati och frihet.

Men Sverige har även propagerat för ett sätt att göra fred. Det har bestått av bland annat av diplomati, medling och internationella konfliktlösande institutioner. Jag menar inte att Sverige har varit perfekt eller ens levt upp till sitt eget ideal. Det finns mycket skit i den svenska fredens historia som vi måste lära oss att prata om och hantera. Men trots detta, trots det operfekta och ibland skenheliga, har Sverige vågat stå för idén att fred är möjlig och värdefull. Inom både forskning och internationell politik är det välkänt att Sverige har varit ett föregångsland inom fred och fredsbyggande. Fred ansågs även vara ett folkligt förankrat värde, det var en del av vilka vi var. Idag är Sverige ett av världens snabbast militariserade länder. Vi har inom loppet av bara några få år totalt svängt i uppfattningen om hur man skapar och bibehåller fred. Vårt nuvarande förhållningssätt kan summeras i två ord: militär makt.

Reellt hopp

För att vi pessimister ska känna framtidstro tänker jag att vi måste tro att det finns en väg som binder samman nuet med den framtid vi hoppas på. Man behöver inte veta hur den vägen exakt ser ut och exakt var den ligger även om det självklart hjälper. Nej, det man måste är att tro att det finns en sådan väg och att vi kan hitta den. Ja, för mig behöver hopp vara en väg, inte bara en destination. Den norske filosofen Lars Fr. H. Svendsen menar i boken *Håpets filosofi* att skillnaden mellan en dröm och hopp är att hoppet har en realitetsorientering. Han menar även att om vi har hopp är det mer sannolikt att det vi hoppas på faktiskt händer. Vi behöver hopp om framtiden för att känna att vi har makten och viljan att skapa denna framtid. Den amerikanska fredsforskaren Elise Boulding konstaterade under 1970- och 80-talen att det var ett problem att många fredsaktivister inte ens kunde föreställa sig en värld utan

atomvapen. Hon undersökte hur föreställningar om framtiden påverkade viljan att engagera sig och agera i frågor som man tyckte var viktiga. Det visade sig att dom som inte kunde föreställa sig en värld utan atomvapen var mindre benägna att engagera sig som aktivister i frågan, även om dom ansåg att atomvapen borde förbjudas. Med andra ord, om vi inte kan föreställa oss en bra framtid är vi mindre benägna att göra det som behövs för att skapa den framtid vi vill ha.

Inom hoppforskning (ja, det är en grej!) är Richard C. Snyder ett av det stora namnen. Snyder har utvecklat den så kallade hopp-teorin och menar att hopp består av två positiva förväntningar: ens agens, alltså makten och kapaciteten att få det man vill ha, och ens vägar framåt, alltså ens förmåga att identifiera hur man ska göra för att få det man hoppas på. Hopp är alltså enligt honom kopplat till en självtilltro. Men det finns även forskare som till exempel Victoria McGeer som hävdar att hoppet är sammankopplat med en *bristande* tro på den egna agensen – hade man trott att man skulle klara det behövde man inte hoppas. Enligt den här synen är pessimism med andra ord intimt sammankopplat med hopp!

Att leta hopp i historien

Ett ställe där jag hittade den där gnistan av hopp var i vår historia, i en bok skriven av en av 1800-talets största fredsaktivister, Bertha von Suttner. Hon skrev ner sina argument för nedrustning och för en internationell skiljedomstol i romanform. Hon trodde att det var det mest effektiva sättet att få människor att lyssna. Under 1800-talet avlöste krigen i Europa varandra i en rasande takt, ett krig födde nästa, militärsamhällen slogs för sin egen överlevnad snarare än folkets. Det var ett massivt lidande samtidigt som kriget ansågs naturligt och hedervärt, ja till och med som mänskligt och

nyttigt. Människor krigar – så är det bara. Det behövde inte bevisas eller förklaras vidare. Det som gör den här boken så bra är att von Suttner låter krigets vänner tala lika mycket som fredsvännerna. Vad är det egentligen för argument eller bevis som “realisterna” har? De visar sig vara bristfälliga och framför allt kortsiktiga.

Jag hittade mitt lilla hopp i den biten av boken där krigsvännerna kallar fredsvännerna naiva. Det kommer aldrig att gå, säger dom. Det är bara idealistiskt och romantiskt. Ni lever i en dagdröm medan vi lever i verkligheten. Ja, den känner jag igen. I Sverige har högern länge fört fram att det fredsskadade Sverige med blåögda naiva svenskar behöver “vakna”. Men vet ni vad? Bertha von Suttner och fredsaktivisterna kämpade på och gjorde delar av sin så kallade dagdröm till den verklighet många av oss har levt i fram till nyligen. Deras förverkligande av något många trodde var omöjligt ger mig hopp. Jag tror att det kan vara lätt att glömma eller förminska deras arbete eftersom produkten inte blev perfekt. Förenta nationerna är delvis född ur deras arbete, och det är absolut inte perfekt. Vi kan konstatera att vårt system inte har stått pall, varken i Sverige eller i världen. Men det är inte en anledning att ge upp.

Inom forskningen har det länge förts en debatt om huruvida den mänskliga naturen i grunden är fredlig eller krigisk. Ingen sida har övertygande kunnat visa att dom har rätt, så med största sannolikhet är människans natur både och. Det betyder att vi måste prata om hur vi fostrar den värld vi faktiskt vill leva i. Här finner jag mer av mitt hopp. Inget är givet, inget är automatiskt. Och drömmar kan bli verklighet; faktum är att dom genom historien många gånger har blivit det. Så nu måste vi drömma och hoppas, just för att allt är så mörkt.

Hopp i pessimism och ilska

Men ett annat ställe att hitta hopp för mig är i tanken att det skiter sig alltid för alla till slut. Det låter kanske inte så positivt, men det behöver det inte heller alltid göra. Ett annat sätt att formulera det är så klart att ingenting varar för evigt. Inte ens det vi lever i nu. Det kommer per automatik att förändras, för världen och dess samhällen klarar inte av att vara statiska. Det bevisar historien om och om igen, om man faktiskt läser den vill säga. Förändringen kommer vare sig vi vill eller inte, och det betyder även att varje seger är tillfällig (och min uppgift är inte att dra igång en hel förändringsmaskin, nej kanske är min uppgift att lätt försöka putta utvecklingen i en annan riktning).

Jag har även funnit att ilska kan vara en källa till hopp. Det är inte så kontroversiellt som det låter. Att inte bli arg eller frustrerad över hemska saker är bara en annan form av apati. En av de finaste sakerna min mamma har lärt mig är att det är okej att vara arg och att ilska fungerar som en varningsklocka som signalerar att “nu har något gått över en viktig gräns”. Som vuxna människor måste vi hitta ett sätt att få vara arga och att uttrycka ilska utan att det övergår i aggression. För det är inte samma sak. När jag blir arg av lidande och skit jag ser både ute i världen och här hemma, då påminns jag om att jag inte är apatisk. Jag bryr mig och ut ur min ilska kan handlingar födas. “Det ska inte vara så här”, blir till “jag ska banne mig göra något åt det här”. Det som är fint med kraften jag får av den här ilskan är att den är principiell. Jag accepterar att det antagligen kommer att gå åt helvete, men jag kämpar på ändå. Det var det där med att vara pessimistisk idealist...

Handling innan hoppet

Hopp beskrivs ofta som två delar: känsla och handlande. Oftast beskrivs ett förlopp där vi först känner hopp och sen agerar baserat på hoppet. Men ibland kan det vara tvärtom, ibland måste vi handla först fastän vi inte känner känslan av hopp, för att den sen ska spira i vårt bröst. Och kanske är det just så vi pessimister måste jobba med hopp. Försöka igen och igen, för att det spelar roll. Försök som man lär sig av, förändras av och sen försöker man på nytt.

Så måste vi vara optimister för att känna hopp? Som filosofen Fredrik Svenaeus, professor i filosofi vid Södertörns högskola, sa i Sveriges radios Filosofiska rummet förra året – hopp är inte det samma som optimism. Okej, men behöver pessimistens hopp vara desperat, eller måste pessimister kanske hoppas på små saker? Nej, det tycker jag inte. Vi står i en samtid där vi möts av många stora problem och vi kan se hur mörka moln hopar sig vid horisonten. Jag är fullt kapabel att göra en analys av det här, om var vi faktiskt står och vad som sannolikt kommer att hända, och ändå hoppas på stora saker. Forskarna Maria Miceli och Cristiano Castelfranchi menar att hopp inte är baserat på någon tro eller sannolikhet, vilket gör hopp till en tålig känsla. Hoppet tål den deprimerande samtiden, de mörka molnen och till och med pessimisten. I alla fall för det mesta. En del av mitt hopp kommer av att jag vänder mig och kollar bakåt, att jag ser att vi har stått inför svåra och mörka tider förut. Hoppet liknar för mig en blomma som växer i asfalten.

Inför oss ligger det nu ofantligt mycket jobb och ibland blir jag trött av att bara tänka på det. Men jag kommer att ställa mig upp och hålla emot de mörka vågorna som kommer. Jag kommer att hålla emot för att det är ett handlande. När jag pluggade frågade en av mina föreläsare: om vi gick på en väg och såg ett barn drunkna, skulle vi rädda det? Alla sa ja. Sen frågade han: om det

hela tiden var barn på väg att drunkna efter vägen, skulle vi rädda barnen ett efter ett i all oändlighet? Mitt svar är: jag hoppas det. Att jag försöker, gång på gång, i oändlighet. För mig är det det rätta svaret, ett svar som är omöjligt att leva upp till. Jag kommer att misslyckas men det är ändå det rätta svaret. Rätt är rätt även om man måste göra det om och om igen. Och om man tappar orken eller hoppet är det okej, det är inte för evigt det heller. Det frustrerar mig när folk säger att man inte får tappa hoppet. Klart man får! Man får tappa hoppet och plocka upp det igen när man känner att man kan. Det behöver inte vara allt eller inget – alltid hopp och agerande eller hopplöshet och icke-agerande. Pessimisten i mig säger att det alltid kommer att finnas barn som håller på att drunkna efter tidens väg, och idealisten i mig säger att vi alltid ska försöka rädda dom när vi kan. Det faktum att lidande är utbrett eller att det hela tiden kommer tillbaka är inte ett argument för att sluta försöka, det är en anledning till att fortsätta.

Så var ska vi pessimister hitta hoppet om en bättre framtid? Ja, en bra början kan faktiskt vara att fråga sig “hur vill jag att framtiden ska vara?” Det är inte en enkel fråga att svara på, och man får sällan tid och utrymme att ställa sig den. Så kanske behöver du som jag lite övning, och i så fall kan en början vara att läsa resten av dom här texterna så att du kan använda våra tankar och visioner som bollplank för dina egna. För att komma till den framtid jag personligen vill se måste vi ta oss igenom ett nålsöga, och som pessimist ser jag hur det krymper och krymper. Men jag har bestämt mig för att fortsätta att hålla emot åt ena hållet och putta på åt det andra, för kanske träffar vi då ändå nålsögat som leder till en bättre framtid. Och gör vi inte det så kanske vi i alla fall passerar i närheten av det. Så från en pessimist till en annan: snälla ge inte upp om framtiden, låt oss putta tillsammans istället så att det i alla fall går lite mindre åt helvete.

Varför en utopi för Ockelbo just nu?

Peter Oijens

Det finns ett känt citat som säger att det är enklare att föreställa sig jordens undergång än kapitalismens slut². Och det är verkligen fruktansvärt svårt att föreställa sig framtider som inte är en fortsättning på nuvarande system, men vi menar att det är både möjligt och nödvändigt – och att det har gjorts förr! Vårt bidrag till att föreställa oss en ny framtid är just denna skrift och i den här texten är min ambition att bygga vidare på den grund Heidi lagt om varför vi tror att det är viktigt och värt att försöka göra.

Alla delar av det samhällsbygge vi har idag var från början bara en idé. En idé som någon kläckt och pratat med andra om, stött och blött, skrivit om och kanske argumenterat för. Det är just sådana idéer som skapar förändring, eller för att hårdra det: som *är* de ursprungliga fröerna till förändring. Alla fröer gror inte, och varför vissa idéer får fäste och andra inte är en helt annan analys, men en sak är säker, sådant som vi idag tar för givet är ett resultat av dessa idé-fröer.

Det finns idéer som idag blivit verklighet, som till exempel reglerad arbetstid, religionsfrihet, äldrevård och skolplikt, som fanns med redan år 1516 i Thomas Mores bok “Utopia”. Idéer som jag idag fortsatt skulle försvara. Och så finns det andra idéer, som inte ligger mig lika varmt om hjärtat, som till exempel marknadens

² Citatet tillskrivs de båda filosoferna Fredric Jameson och Slavoj Žižek, men populariserades i boken “Kapitalistisk realism” av Mark Fisher.

osynliga hand som det ultimata ekonomiska styrsättet och tanken om en icke-interventionistisk stat (alltså en stat som inte “blandar sig i” en konkurrensutsatt marknad), som formades med Fredrich Hayek i spetsen runt år 1947 och som är en del i det som kallas nyliberalism. Alla dessa idéer som vid kläckningen var helt otänkbara tas idag ofta för självklarheter. Det som ter sig omöjligt idag är kanske morgondagens verklighet, om man bara vågar formulera idéerna.

Början på att något *existerar* är alltså inte när det väl börjar produceras, utan när det första gången går att föreställa sig det. Då föds det. Jag, och vi genom denna textsamling, vill vara en del av att föda och skapa bättre grogrund för de idéer vi tror på, men det sker självklart inte i ett vakuum – vi måste också se att det finns idémässiga meningsmotståndare, till exempel förespråkare av nygamla fascistiska idéer och försvarare av den rådande ordningen. Jag börjar där.

Från rädsla...

Vi människor är duktiga på att föreställa oss sådant som vi *inte* vill ska hända, att oroa oss och vara rädda. Det är säkert en förklaring till varför människan överlevt som art – vi behöver rädslan och oron. Men det finns idéer som bygger på att överdriva den här känslan, krafter som drar nytta av den. Dessa krafter presenterar ofta idéer som är auktoritära (till exempel full underkastelse inför myndighetsutövning), reaktionära (till exempel återgå till hur samhället var förr), repressiva (till exempel använda statens våldsmonopol mot svaga grupper), rasistiska och/eller nationalistiska och som i praktiken skulle begränsa livet för de allra flesta av oss och koncentrera makten till allt färre personer. De idéerna tjänar på att hoten upplevs som större än vad de är och att rädslan ökar

– en rädslans politik. Tyvärr har vissa delar av en rädslans politik spillt över till hela det politiska spektrumet och förs idag fram av vissa av de politiska rörelser som vi istället hoppats skulle stå för idéer liknande de som finns med i den här skriften (till exempel socialdemokratin som tävlar med högern om hårdare tag i kriminalpolitiken).

De som idag tjänar mest på en rädslans politik är den globala ekonomiska eliten, med de kanske mest kända exemplen Elon Musk och Jeff Bezos i spetsen. Koncentrationen av kapital hos färre och färre eskalerar och att återigen förverkliga idéer om ett mer jämlikt samhälle skulle frånta makten från denna elit. På 80-talet tjänade en VD på ett större industriföretag i Sverige nio gånger mer än en industriarbetare, idag är den siffran 71 gånger mer. Nu ökar klyftorna i Sverige och världen och den här eliten, som utgörs av ett fåtal promille av befolkningen, blir allt rikare och tjänar pengar genom att utnyttja oss andra. De har all anledning att förlöjliga, kritisera och ignorera våra realistiska drömmar och visioner om en bättre värld för alla – men idéer som gynnar flertalet har alltid kraft i just flertalet! Vi kanske inte kan enas om exakt hur vi vill att framtiden ska se ut och det vore inte heller sunt, men vi kan däremot bli fler som vågar drömma om något bättre. Detta i sig är att utöva ett motstånd, men utan att behöva ge sig in på motståndarens spelplan.

...till hopp

Vi bör därför inte längre acceptera att spela med i rädslans politik och finna oss i fler kortsiktiga svar på hur hoten elimineras. Det är fullkomligt sunt att känna sig rädd, men svaret på rädslan ligger inte i att sätta upp taggtråd eller ge mer makt till färre personer – svaret ligger i att vara modig och måla upp en annan, hoppfull

riktning. Vi måste självklart fortsatt markera gränser mot de anti-demokratiska rörelserna, säga nej och vara emot det som försämrar för flertalet, men det som saknas idag är inte att säga de ideologiska motståndarnas argument, utan att komma med egna drömmar, visioner och utopier, bredvid motståndet. Det är hoppets politik!

Det orealistiska är det realistiska

Men visst är det lätt att känna sig liten eller att bli övertygad om att ens idéer är orealistiska. Eller att se på världen och inte alls kunna föreställa sig att vissa önskvärda saker skulle kunna komma att hända. Och visst, ur en viss synvinkel ter det sig osannolikt att vi inom en snar framtid skulle ha till exempel fyra timmars arbetsdag. Men det är just det – idéer som förr tedde sig helt osannolika är faktiskt verklighet idag. Och förändring kommer alltid.

Till skillnad från vad man ibland som människa kan önska är förändring i slutänden den enda konstanten. Möjligtvis också döden, men vi ska inte djupdyka i det existentiella just här. Sedan undviker människor gärna förändring, vi räds den, men när den väl kommer är vi oerhört flexibla och anpassar oss efter de nya villkoren. Med utgångspunkten att förändring alltså oundvikligen kommer är frågan: på vilket sätt?

Ofta har större förändringar kommit i form av stora eller små kriser. Tillfällen då man plötsligt behövt vänja sig vid en ny verklighet – då man har fått möjlighet att tänka om. Om man går in på individnivå så är det just i samband med kriser som jag själv faktiskt gjort om, eller åtminstone tänkt om, och varit som mest öppen för nya förhållningssätt. Inom psykologin finns modeller (till exempel compassionfokuserad terapi) som inte hanterar

krisen som en avart utan istället som en del av en naturlig cirkelrörelse mellan olika tillstånd. Så kan man även se det på samhällsnivå. Samhällen utsätts regelbundet för olika typer av stora och små kriser, som till exempel den stagflation, alltså att ekonomin stagnerar samtidigt som inflationen går upp, som inleddes 1973. Ett tillstånd som den rådande ekonomiska teorin menade var omöjligt. Sprickan som krisen skapade gjorde rum för nya idéer. Tyvärr var det då de idéer som Hayek med flera hade börjat utveckla redan på 1940-talet, det vill säga en slags nyliberalism, som fick luft under vingarna. Men det kunde ha blivit något annat – hade inte idéerna funnits tillgängliga, alltså om inte några världsfrånvända tänkare suttit och knåpat på just dessa då helt orealistiska idéer, hade sprickan fått ett annat innehåll.

Pandemin är ett mer nutida exempel på en spricka som *skulle* ha kunnat fyllas med nytt innehåll om nya idéer funnits tillgängliga. Men inga frön grodde. Kanske var de helt enkelt inte mogna.

Med detta vill jag ha sagt att det finns all anledning att odla de orealistiska idéer man tror på, för plötsligt så är det just de idéerna som fyller de sprickor som uppstår genom de oundvikligen återkommande kriserna. Det enda realistiska är faktiskt att inse att förändring *sker* och *kommer att* skapa sprickor. Var och när de uppstår är svårt att sja om, men vad som då finns tillgängligt – det bestämmer vi. Att vara orealistisk är därför det enda realistiska svaret på en politik som alltmer bara verkar som en förvaltare av en förmodat redan utstakad väg.

Särskilt i Ockelbo?

Är Ockelbo i särskilt behov av en hoppets politik? Som en del av Sveriges landsbygder är vi förlorare i omfördelningen av resurser från flertalet till fåtalet, från periferi till centrum, så på ett vis är det extra viktigt för oss att det sätts nya segel. Därmed inte sagt att det skulle vara sämre här än i någon annan jämförbar kommun. Men vi tror på att gräva där vi står, att utgå från vår plats på jorden, för det är från den platsen som förändring skapas, även om man kan känna sig fruktansvärt liten ibland. Här har vi också många förutsättningar för att slagkraftigt sikta mot något bättre, där vi själva sitter vid rodret. Vår storlek och närhet gör samtalen enklare att ha och vi är vana att samarbeta även när vi kanske inte tycker lika.

Aldrig en färdig utopi

Utopier kritiserar ibland för att i sig ha en totalitär kraft, att de oundvikligt bygger en kult kring specifika idéer, där avsteg inte accepteras. Och visst har det funnits sådana utopier – exempelvis Sovjetunionens “kommunism” – något som författaren Rutger Bregman kallar “blueprint utopia”, på svenska kanske man kan översätta det till “ritningsutopi”. Bregmans bok *Utopia för realister* har varit en stor inspiration och en drivkraft till att göra det här projektet. Hursomhelst, enligt honom är “ritningsutopin” ett knivskarpt fotografi som med exakthet beskriver hur samhället ska se ut och fungera. De utopier och visioner vi pratar om här är istället mer vaga skisser. Vi tror helhjärtat på de idéer vi presenterar i den här textsamlingen, men de utgör på intet vis fullständiga svar eller ett färdigt system i vilket vi vill att du ska inlemmas. Det är en fingervisning, en riktning som vi vill peka ut. Vi vill inte att du ska trä på dig en tvångströja, vi vill istället inspirera till förändring. Det

viktiga är att vi kommer fram till åt vilket håll vi vill segla, att vi på sjökortet ser öarna långt där borta.

Fler till politiken

Sedan är det politikens uppgift att i detta nu styra skutan på bästa sätt för att nå dit vi vill komma. I det arbetet behövs fler. Politiken måste återigen bli en arena för verklig debatt om vilket samhälle vi vill ha, med många fler deltagare. Det måste vara politiken som bestämmer riktningen för vårt samhälle, inte Jeff Bezos. En utbyggd demokrati börjar lokalt, där du som individ, ni som förening eller företag, och vi som kommun utgår från vilket samhälle vi vill ha och begär mer att säga till om för att förverkliga det. Detta är också utopins uppgift: att göra fler villiga att sträva mot något och inte bara låta ett fåtal politiker upprätthålla status quo.

Vi tror och hoppas att vi tillsammans kan sträva mot något bättre. Att de fröer vi här sår och fortsätter kultivera kan bidra till att fylla de sprickor som i framtiden oundvikligen kommer att uppstå – även om det kanske tar sig helt galet idag!

Det goda livet

Martina Nilsson

"Det goda livet är något som är väldigt lokalt. Det handlar om en plats. Ett mindre samhälle som är överskådligt. Kvarteren i en större stad går också. Det måste byggas så."

- Anonym Ockelbobo

En framtid att längta efter börjar i frågan om vad ett gott liv är

Var börjar man leta önskvärda framtider? Var börjar man hitta tankar om hur man vill ha samhället? Ett sätt att närma sig frågan är att fundera på vad man själv anser vara ett gott liv. Det är en fråga som har sysselsatt folk genom alla tider, kanske eftersom den hänger ihop med frågorna "Vad gör livet värt att leva?", "Vad är meningen med livet?" och "Vad är meningen med mitt liv?". Därifrån bör det inte vara långt till politiken, för målet för ett samhällsbygge måste väl vara att möjliggöra ett så bra liv som möjligt för så många som möjligt? Beroende på vilket politiskt läger du tillhör inkluderas fler eller färre i samhällsbyggets goda liv, men från vänster måste målet alltid vara ett gott liv för alla.

När funderade du sist på hur du vill leva och vad som är viktigt, egentligen? Vid en personlig kris eller när exempelvis en närstående avlider – då väcks frågan naturligt. Däremellan pratar vi sällan om vad ett gott liv innebär. Men genom att på allvar fundera på hur man vill leva och vad som egentligen är viktigt i livet öppnas ett fönster. Funderingarna visar på en riktning för vilket samhälle

just du vill sträva efter, de kan hjälpa dig att uppfylla ditt goda liv tillsammans med andra. För ett samhälle gör vi ju tillsammans. Därför har reflektionen om det goda livet stor politisk potential och relevans. Att prata om vad ett gott liv innebär är ett filosofiskt samtal om existensen och samhället, utan samtidens begränsningar om vad som är "realistiskt".

Under åren 2023–2025 undersökte vi i Tankesmedjan Ockelbo frågan om vad ett gott liv är genom att ställa frågor kopplade till det goda livet, exempelvis:

- Om du tänker dig att du låg på din dödsbädd och tittade tillbaka på ditt liv, vad tror du att du skulle vara tacksam över?
- Berätta om ett tillfälle när du känt att du levt i ett gott samhälle.
- När upplever du meningsfullhet? När känner du att det du gör spelar roll?

Vi ställde frågorna i åtta djupintervjuer och i formulärform. Vi bad även Ockelbobor på juls skyltningen att rita sitt drömockelbo. Det var intressant att möta människor och samtala om det goda livet, och att få perspektiv på vad ett gott liv kan vara. Det har varit ett sätt att utforska och hitta ingångar till vad ett samhälle att längta till bör innehålla³. Vi pratade om sådant som relationer, samhörighet, ekonomisk trygghet, att få tillfälle för reflektion, naturen och hur vi relaterar till den.

³ Urvalet av de intervjuade är inte representativt för kommunen. Dels är det för få deltagare, dels har vi har intervjuat dem som själv anmält intresse.

Från Latinamerika till Ockelbo: buen vivir och ett gott liv

De som pratade om relationer till naturen i intervjuerna berättade att de känner meningsfullhet när de under året ser förändringar i naturen, kanske genom något så enkelt som att följa blommornas livscykel hemmavid. De känner sig kopplade till sin plats när de är i naturen och skogen, eller sätter potatis. En Ockelbobo sa:

"Ibland behöver jag grunda mig – jag blir rastlös inuti och passiv i hemmet. Då går jag ut i naturen, och då kommer jag igång! [...] Och det där är något som man egentligen alltid har tagit för givet, vad det gör med en att komma ut. Kanske för att det är svårt att sätta ord på det? [...] Det är ju magiskt i skogen [...]"

Jag tror att många känner igen sig i det. Men hur kan den där känslan guida oss till samhället vi längtar efter? Kanske genom att den påminner oss om att vi inte är skilda från naturen, utan en del av den. Det är en filosofi som vi är ovana vid i det nutida Sverige, men som varit vanligare här tidigare och som fortfarande är vanlig runt om i världen, särskilt bland urfolk (hos oss hos samerna). Det finns olika begrepp på olika språk och olika urfolks kulturer skiljer sig naturligtvis åt, men i Latinamerika finns vissa grundläggande värden som utgör ramarna för filosofin, varav några är: relationer, balans, måttfullhet och ömsesidighet.

Där har uttrycket ”Buen vivir”, som direktöversatt från spanskan betyder ”Det goda livet” eller ”Leva gott”, blivit ett samlingsnamn för latinamerikanska urfolks förhållningssätt till världen. Buen vivir fick politisk sprängkraft under 2000-talet när synsättet kläddes i politiska krav från urfolken. Idag återfinns det i Bolivias och Ecuadors lagar och Ecuador har till och med skyddat naturens rättigheter i grundlagen.

Basen i dessa urfolks förhållningssätt är relationer: med sig själv, andra personer (familj, bekanta, samhället), övriga naturen och det andliga. Enligt synsättet består världen av natur, samhälle, individ och kosmos – sammankopplade i en helhet. Människan ses som en del av naturen och inte som något separerat från den. Om vi inte tar hand om vattnet, jorden, djuren och växterna tar vi heller inte hand om oss själva⁴. En självklarhet som vi glömmar, men som vi börjar påminnas om när extremväder som stormar, torka och översvämningar blir allt vanligare.

Relationer till andra, att vara del i ett sammanhang och känna samhörighet kom också upp flera gånger i intervjuerna: det är viktigt att känna människor på sin plats, säga hej och växla några ord samt ha kravlösa mötesplatser. Att veta vilka andra är och att andra vet vem jag är beskrivs som en förutsättning för ett gott liv. Ur det perspektivet blir det tydligt varför Ockelbobon i det inledande citatet menar att det goda livet är något väldigt lokalt. I ett stort samhälle blir man anonym och därmed inte sedd.

En av de vi intervjuade längtar efter att parkeringsplatsen på torget i Ockelbo ska ersättas med ett levande torg som kan tjänstgöra som invånarnas vardagsrum, dit man kan gå för att dricka kaffe, träffa folk och känna samhörighet. Kanske är det också av samma anledning som en annan person på frågan ”Berätta om ett tillfälle när du känt att du levt i ett gott samhälle” svarar: ”När jag åkte kuxabuss”. Vi har inte bara gratis kollektivtrafik, kuxatrafiken är också en mötesplats.

⁴ I boken *Pengarna eller livet* av Carmen Blanco Valer, Annika Agebjörn och Anna Nylander kan man läsa mer om buen vivir, eller som det heter på Quechua: sumak kawsay. Jag har valt att använda det spanska uttrycket ”buen vivir” eftersom det är den benämning som är mest känd utanför Latinamerika.

Principen om ömsesidighet inom buen vivir innebär ekonomisk jämlikhet, att dela med sig av tankar och känslor till medmänniskor och att vara tacksam för det som ges. Att dela med sig står i motsats till att konkurrera – man ger när man kan och får när man behöver.

Och visst är det viktigt att ha en materiell grund att stå på. En av respondenterna i Ockelbo sa att ett gott liv är ”att känna att jag har en stabil tillvaro, att jag inte behöver oroa mig för pengar eller relationer. När man inte behöver oroa sig utan känner sig trygg, en grundläggande trygghet”. Till det hör också de nära relationerna till familj och vänner.

Inom buen vivir är strävan efter balans en annan nyckel. Att kunna balansera motsatser och värna mångfald har ett värde i sig, i motsats till likriktning. Det handlar också om robusthet – vi vet att ekologin fungerar bäst med stor biologisk mångfald, och det kan även översättas till samhället. Allt och alla får plats och behövs, i balans. Därför handlar buen vivir inte om *en* lösning och består inte av färdiga regler för hur vi ska leva. Det är inte heller det vi eftersträvar; det finns inte och kommer aldrig att finnas ett enda perfekt system för hur vi ska leva. Och systemet behöver alltid förändras. Ett sätt att balansera motsatser är att börja med att hitta balans i sig själv, vilket är vad en av respondenterna svarar att ett gott liv är:

*"[...] där man kan ha hela spektrat av känslor, ljus och mörker.
[...] Att ha tid att komma i ett lugn[...och] klura ut vad man
faktiskt vill göra. Att hitta en trygghet i sig själv så att man också
kan hjälpa andra. [...] Att få lära sig vad det är att vara
människa, det tillhör ett gott liv. Både medvetet utforskande och
omedvetet."*

Kriserna vi lever i

Suma qamaña, ursprungsbefolkningen Aymaras version av begreppet betyder ungefär "Lev väl", vilket Simon Yampara, forskare och aymara, menar är en önskan som är något helt annat än önskan om utveckling. Att vilja leva väl och anse sig ha tillräckligt, helt enkelt att vara nöjd, är en radikal inställning i vår kapitalistiska ekonomi som bygger på att varje konsument hela tiden ska vilja ha mer och aldrig vara nöjd. Då är det svårt att leva gott. Och det börjar märkas.

Från flera håll talas det om att vi befinner oss i en krisernas tid, varav fyra kommer att nämnas här. Den första är den ekologiska krisen med klimatförändringar, minskad biologisk mångfald, resursbrist, avfall och miljögifter. Johan Rockströms modell över de planetära gränserna visar tydligt att vi inte lever i enlighet med vad naturen tål. Med en analys från vänster är dagens miljöproblem resultatet av ett globalt ekonomiskt system som bygger på ständig (d.v.s. oändlig) tillväxt och koncentration av resurser till vissa platser.

Men även det ekonomiska systemet krisar allt oftare, och få säger nog emot mig när jag påstår att även det är i kris; där har vi alltså den andra krisen. Kapitalismen börjar visa sitt rätta jag och det är fyllt av sprickor.

I sprickorna visar sig den tredje krisen – den sociala – med ojämlikhet mellan befolkningar i olika länder, men även inom nationer. Vi lever i en orättvis värld.

Den fjärde krisen hänger samman med de andra, och det är den existentiella. I Sverige är ensamheten utbredd, inte minst bland äldre, och den psykiska ohälsan slår rekord varje år, i ett av världens rikaste länder. Är det ett meningsfullt liv? En av dem vi intervjuade menade att frågan om det goda livet absolut är en andlig fråga:

”Du kan inte förändra världen utan en tillit till livet – vi måste hitta friden i mer än att konsumera. Se skönheten och se kraften, så på det viset är det också en andlig fråga att förändra samhället. Det är en sån rörelse jag önskar mig. Jag tror på en förändringsrörelse som fångar människor. Den måste vara fylld av glädje över livet – inte ’nu måste vi, nu måste vi’. Utan ta för oss av det som är oss givet gratis.”

Från reflektion och samtal till politik

Genom att reflektera över vad man själv tycker är det goda livet, och modigt och ärligt samtala med andra och berätta vad just man själv längtar efter, kan var och en av oss ta de första stegen mot ett annat samhälle, en ljusare framtid. Samtalen pekar på vad som egentligen är värt att leva för, och när vi vet det kan vi arrangera ekonomi, samhälle och relationer på ett vis som hedrar det som vi tycker är värt att leva för.

Därför skickar vi sist i den här textsamlingen med de frågor som vi använt i våra undersökningar av det goda livet. Det är ett erbjudande till dig som läser att använda frågorna som en grund för att intervjua någon, kanske en vän eller familjemedlem.

Allting börjar med idéer som uttalas, och för att de ska höras behöver någon lyssna. Och det är ingen liten sak att lyssna, det

öppnar för ett förhållningssätt som bygger empati, omsorg och därmed relation. Det är grunden till ett gott samhälle.

Vad tycker du att ett gott liv är?

”Att veta – att ställa frågan – för vems skull gör jag det här? [...] Varför gör jag det här? För att jag måste? För att ingen annan gör det? För att ingen kan göra det så bra som jag? För att göra gott? [...] Det måste ju inte vara samma saker jämt. Man ska leva SITT liv, med tacksambet! För världen är stor och liten samtidigt. [...] och vi blir längre ifrån varandra när vi egentligen kunde vara så nära varandra. Att jobba och leva i den här tiden, det är viktigt att man inte tappar hoppet! Man blir dränerad. Människor är ju egentligen snälla och hjälpsamma! Men det tror man inte längre. Istället går man runt och är rädd och då försvinner ens frihet.”

- Anonym Ockelbobo

Del II

Utsikter

Glädjen som vi glömde bort

Heidi Darvell

När jag studerade läste vi om filosofen Michel Foucault och hans kritik mot moderniteten. Moderniteten har sitt ursprung i den franska revolutionen och upplysningstiden (sent 1700-tal) och vurnar bland annat för logik och rationalitet. En av Foucaults idéer är att fokuset på rationalitet har bidragit till en ny form av censur, som han kallar självdisciplinär makt. Han menade bland annat att vi har tagit till oss rationalitetens värderingar och normer till den grad att vi disciplinerar oss själva till att följa dem även när ingen ser oss – för någon skulle ju kunna göra det.

Foucaults tankar var ganska svåra för oss studenter att riktigt fatta, så min föreläsare bestämde sig för att ta det på vår nivå. Ni har väl sett tv-serien Downton Abbey? frågade han. Jo, dom flesta av oss hade ju sett den brittiska dramaserien som utspelar sig i början av 1900-talet och handlar om en aristokratisk familj som kämpar för att behålla sin status och makt. Tänk på herrn i huset, sa han, eller till och med butlern. Hur står dom? frågade han. Min föreläsare sträckte på sig, lät armarna hänga rakt ner från kroppen och höjde hakan. Stel, rak och stilla stod han. Det var en tydlig förändring, för i vanliga fall var han livlig och lite explosiv. Han fortsatte att med hjälp av Downton Abbey illustrera hur idén om att vi som människor ska vara rationella tagit sig ända in i vår kroppshållning, i våra muskler. Varje rörelse ska vara rationell, ändamålsenlig, och mellan rörelserna står man stilla. Sen antiken har man gjort en distinktion mellan logik och känslor, och under moderniteten slogs den här distinktionen fast. Adeln som bodde på gods som Downton Abbey skulle exemplifiera rätt sätt att vara människa i deras samtid. Då kunde man ju inte göra yviga rörelser

när man berättade en historia, man kunde inte halvligga i en fåtölj eller stå och väga från den ena foten till den andra. Det min lärare försökte visa var att vi fortfarande ofta självdisciplinerar oss till att röra oss rationellt även om vi kanske lever i en tid som ofta kallas postmodern (alltså tiden efter moderniteten som har vänt sig mot några av modernitetens idéer).

Det där fastnade hos mig och när jag gick till busshållplatsen utanför Malmö universitet slog det mig att jag ju hade disciplinerat mig själv i hur man väntar på bussen! Inga yviga rörelser – helst inga rörelser alls – och ingen ögonkontakt. Bara stå stilla på min plats och vänta även om det finns plats att röra sig på. Lite som butlern i Downton Abby stod jag stelt och väntade på bussen utan att ens ha funderat på att det kunde ha varit annorlunda.

Jag kommer från en liten by utanför Falun. Ofta var det bara jag och mina syskon som stod och väntade vid busshållplatsen längs landsvägen. Som person är jag lite otålig och min otålighet gör att väntan ibland känns som myrkröp. Så när jag väntade på bussen där på landet rörde jag mig utan att medvetet ha bestämt mig för det. Jag rullade på fotsulorna, upp på tårna och sen ner så sakta det gick. Jag följde linjerna i vägen, fram och tillbaka, en fot framför den andra. Jag stod på trottoarkanten och balanserade. Sen kom bussen och jag åkte in till skolan i stan. Efter skoldagen gick jag till busshållplatsen och väntade på bussen. Stilla. Utan att någon någonsin sagt åt mig visste jag ju att när man väntar på bussen ska man stå stilla. Jag hade aldrig funderat på varför, och om någon hade frågat hade jag förmodligen sagt att man skulle stå stilla för att inte störa de andra resenärerna. Men sanningen var ju att jag stod stilla när jag väntade på bussen i stan även om jag var den enda vid busshållplatsen.

Den där dagen i Malmö vid busshållplatsen utanför universitetet kände jag mig plötsligt rebellisk och bestämde mig för att jag

skulle gå fram och tillbaka medan jag väntade på bussen. Det kändes lite konstigt, nästan förbjudet och som att jag var barnslig. Bra, tänkte jag och såg noga till att jag inte var i vägen för någon annan. Det här blir ett litet socialt experiment, tänkte jag också. För det var intressant att se hur lite det krävdes för att bryta mot en norm. Jag märkte att folk kollade lite på mig när jag rörde mig, inte på ett elakt sätt, bara som om de undrade var jag hade för mig. Jag bestämde att från och med nu skulle jag tillåta mig att röra mig på busshållplatsen när jag kände för det. Det kändes befriande, trots det lilla i rörelsen och i handlingen. Det var även intressant att se hur det spred sig. Det var som att när väl en börjat röra sig lite var det fritt fram för andra resenärer att också göra det. Det är nu nästan tio år sen och jag har utökat min revolt mot modernitetens stillhet.

Vad gör du när det kommer en riktig banger i dina hörlurar? Om du är hemma kanske du diggar lite, men om du sitter på biblioteket eller kanske på tåget, rör du dig då eller sitter du stilla? Ja, ni kan nog gissa att jag brukade sitta stilla, och som student satt jag ofta och pluggade på offentliga ställen med musik i lurarna. Jag vet inte hur det är för er, men när jag hör en riktigt bra låt, då vill kroppen liksom haka på. Musiken blir lite bättre då. Men jag satt stilla för jag tänkte att jag störde, att jag tog upp för mycket plats om jag rörde mig, att jag skulle vara irriterande och lite konstig om jag lät mitt huvud digga med till låten. Kanske skulle folk tro att jag var psykiskt instabil? Är det inte intressant att det krävs så otroligt lite? Så jag började digga till musiken för att det gjorde mig glad, och än så länge har ingen sagt något.

Men jag tror att Foucault har en poäng. Vi har normer som avgör hur man ska röra sig, speciellt i det offentliga rummet. Vissa får bryta mot normerna men det är främst barn och de som vi kategoriserar som ”annorlunda”. Men varför anses det konstigt

eller barnsligt att inte vilja stå stilla vid busshållplatsen? Och vad förlorar vi på att hålla våra kroppar stilla när vi egentligen vill röra oss? För det gör vi fast vi vet att ingen kommer att komma och säga åt oss eller ge oss böter, kanske utan att tänka på att vi gör det.

Som vuxen ska ens rörelse vara planerad och funktionell. Rörelsen ska ha ett syfte och gärna ett mål, inte bara att det känns skönt eller roligt. Då får man boka in en timme i sitt redan fulla schema där man ska träna, och så har vi rationaliserat och schema-lagt rörelseglädjen också. Och kanske är det inte bara rörelse utan även så mycket mer i vårt liv som måste vara rationellt, planerat och ändamålsenligt. Man kan ju inte hålla på bara för att hålla på, då måste man kalla det en hobby. För kapitalismen är glädje som inte är produktiv värdelös. Till och med glädje som skulle kunna vara produktlös sätts in i en produktionskontext – du ska ha hobbyer för att återhämta dig. Återhämta dig så att du kan jobba, det vill säga.

På sociala medier pågår en motreaktion mot just det här. Det är en rörelse som kan summeras med hashtags som #slowliving och #grannyhobbies. Granny hobbies är alltså farmorshobbyer, hobbyer som min generation såg våra mor- och farmödrar göra. Precis som min vägran att hålla min kropp stilla på busshållplatsen är farmorshobbyerna en form av revolt. Den består av folk som stickar, pusslar, målar, drejar, virkar, odlar, täljer och en massa annat. Men dom gör det med ett normativt ställningstagande i grunden; dom gör det för glädjens skull. Det betyder att man inte gör det för att vara produktiv eller duktig, för att man måste, eller för resultatets skull. I alla fall inte primärt. Det är glädjen i görandet som är vägledande, och det är syfte nog. Jag kan inte låta bli att tycka att det är lite sorgligt att vi måste skapa hobbyer där vi aktivt och medvetet låter oss göra saker för att vi blir glada av det. Lek

har blivit något för barn, och vuxna som leker förlöjligas ofta och liknas vid tonåringar.

Forskarna Stuart Brown M.D. och Christopher Vaughan menar att vi borde göra lek till en del av vår vardag. Dom tror att lek är den viktigaste faktorn för att vara en självförverkligad människa. Dom liknar faktiskt lek vid syre: det är något som finns överallt omkring oss men vi lägger sällan märke till det eller uppskattar det förrän det tar slut. Hur skulle samhället se ut om även vi vuxna fick följa glädjen och lekdrivet lite oftare utan att först behöva ge det ett syfte, planera in det, ge det regler och sen vänta till det klockslag vi satt för aktiviteten? Kanske skulle den psykiska ohälsan minska? Kanske skulle vi bli mer vältränade? Kanske skulle vi bli bättre föräldrar eller partners? Kanske skulle vi helt enkelt vara lyckligare och njuta mer av att leva – och är inte det anledning nog att testa att följa lekens irrvägar lite oftare? Jag slås av hur lite vi har att förlora på att testa. Så vad sägs – är du med på en minirevolution? Allt du behöver göra är att följa glädjen och tillåta din kropp och ditt sinne att leka lite.

Solidarisk frihet

Peter Oijens

Frihet har många former. Här kommer jag att beskriva frihet som en utgångspunkt som jag ser som den självklara för en bred politisk rörelse för det stora flertalet, och något att bygga en framtid på. Den handlar i grunden om reella möjligheter att välja. Jag lånar ett tillspetsat uttryck som kan sammanfatta tankarna hos både existencialistiska filosofer och författare som Jean-Paul Sartre och mer samtida tänkare som till exempel Bodil Malmsten: *Du har två måsten som människa – att välja och att dö*. Det är både en börda och en möjlighet. Men för att det ska vara en möjlighet måste de val jag tvingas göra vara verkliga. De måste möjliggöra för just mitt jag att växa fram tillsammans med andra. Jag kommer också tvingas till falska val, som till exempel vilket märke jag ska ha på tandkrämen, och om dessa blir för många blir väljandet endast en börda.

Vi skapas av våra sammanhang, och vi skapar våra sammanhang, i en gemensam helhet, men vi börjar här med individen som utgångspunkt: när jag väljer att tro på att valen jag gör faktiskt spelar roll har jag agens – alltså en handlingsförmåga och faktisk möjlighet att påverka, och därmed en positiv form av makt – en makt som bör komma alla till del. Om jag ser mig som ett offer för omständigheterna tappar jag däremot min agens, och lämnar över makt till någon annan. Agens hänger i sin tur ihop med ansvar – att ha makt innebär ansvar. Genom att agera för det jag tror på tar jag ansvar. Att lämna över makt och ansvar på någon annan och därmed bli av med valets börda kan i stunden kännas skönt,

och är också fascismens åtråvärda lockelse, men är långsiktigt livsfarligt och gör oss alla ofria. När du inte har agens blir du ofri, vilket i sin tur bygger självförstärkande cirklar av ofrihet hos andra. Likgiltighet och uppgivenhet är agensens och i förlängningen frihetens motpol.

Ovanstående argument om att frihet hänger ihop med agens och positiv makt ska inte blandas ihop med högerns frihetsdefinition, vilken skulle kunna sammanfattas med att du enbart är din egen lyckas smed, eller att den fattige får skylla sig själv som inte arbetat tillräckligt hårt för att bli VD. Den myten ska vi inte gå på. Vi måste kunna skilja på struktur och individ – på strukturell nivå är flertalet motarbetade av samhällsstrukturerna på olika sätt, vilket vi gemensamt måste bekämpa, men på individ- och gruppnivå är vi faktiskt alla vår egen lyckas smed. Men vi smider ihop. Utan gemenskap och samhörighet är jag ingen, och utan tro på att vi kan göra något är vi inte heller några att räkna med. Vi har agens, makt, möjligheter och alltså frihet om vi vågar tro på det. Med den friheten kan vi förändra det som begränsar vår och andras frihet. Det är kärnan och måste vara målsättningen för varje politiskt projekt som värderingsmässigt utgår ifrån demokrati, solidaritet och jämlikhet.

Fri från – fri att

Frihet att agera ser såklart väldigt olika ut från person till person. Många av de frihetskamper vi sett sedan 1980-talet utgår ifrån att en särskild grupp kämpat för att bli fri från förtryck, vilket såklart är helt nödvändigt. Vi kan skilja på negativ frihet – frihet FRÅN, och positiv frihet – frihet ATT. Vår strävan bör vara en frihet som inte bara innebär frånvaron av förtryck, utan också den positiva friheten, friheten att agera. För då gäller strävan också alla, och blir

gemensam. Det är inte bara varje förtryckt grupps roll att stå upp och befria sig, det är en strävan vi bär tillsammans för att också förverkliga vår egen frihet, även om vi kanske tillhör en grupp med fler friheter än andra. Ingen är fri förrän alla är fria, är en ofta använd fras som kanske är lite väl svart-vit, men som vittnar om just det, att vår egen frihet aldrig är solitär, utan påverkas av hur fria våra medmänniskor är. Vi är sociala varelser och att vara uppmärksam på våra medmänniskor är en del av att vara människa. Vi oroar oss, känner skam, rädsla och avund i förhållande till vår sociala omgivning. Är vår granne till exempel mycket rikare och har fler möjligheter kanske vi känner avund, är hen fattig och begränsas starkt kanske vi känner skam eller rädsla för vad hen ska göra med oss. Det kan vara en granne indirekt, i form av någon som finns i till exempel vårt digitala flöde eller bekantskapskrets, eller direkt – vår faktiska granne. Alla dessa känslor som utgår ifrån vårt mänskliga sammanhang, vilket nog är de flesta, bidrar till vårt välbefinnande om de är i balans och vi inte tyngs ner av till exempel skam, rädsla och avund. Och det är därför frihet inte är att alltid få göra vad man vill. För en mer ingående forskningsblick på hur man mår när andra är begränsade i sin frihet, se bland annat boken *Jämlikhetsanden* av Kate Pickett och Richard Wilkinson.

Frihetssträvan

Jag hoppas att texterna i den här skriften formulerar ett frö till ett samhälle som möjliggör för alla att ha makt och frihet, genom gemensam agens och spridd makt. I ett sådant samhälle inskränks de individuella valen av andra, av vårt sammanhang och samhälle. Men de förbjudna möjligheterna är inte något vi uppfattar som begränsande av vår frihet, då de endast begränsar de val som skadar någon annan, eller motverkar det allmänna bästa. Eller i alla fall i teorin, för det är här det svåra börjar – det är ett ideal vi

strävar mot men som kommer med vetenskapen om att det aldrig kommer att uppnås, då blir det farligt nära Bregmans “ritnings-utopi”, som redogörs för i *Varför en utopi för Ockelbo just nu?* i del 1. Men i det ouppnåeliga idealet, som vi strävar mot men aldrig ska nå till 100 %, är det självklart inom varje människa var gränsen för vad som ska begränsa vår frihet går. Ett exempel på en sådan relativ självklarhet är att vuxna generellt inte ser någon begränsning i att inte få äta grus, medan barn i sitt utforskande av världen däremot ännu inte har sett varför vi bör ha denna begränsning. Det är här demokratin kommer in, i en levande demokrati diskuteras och omförhandlas dessa gränser hela tiden. Och det i samtal mellan fria individer.

Del III

2056

Demokratins utveckling

Sara, 58 år

Vad i samhället gör dig arg?

”Mycket i politiken – de tjafsar och betar sig som dagisbarn. De jobbar inte för några konkreta saker, vill bara gynna sig själva. Demokratien fungerar inte som den ska. Det är en frustration som jag tror många känner.”

- Anonym Ockelbobö⁵

Medborgarråd som startskott

Det började med ett brev, ett faktiskt brev som kom i brevlådan. Det kom från Sveriges regering. Jag hade blivit utvald att delta i ett medborgarråd för att bidra med idéer till de styrande. Det kändes högtidligt och viktigt. Jag hade aldrig varit politiskt engagerad i något parti eller så, men jag hade förstås – som alla andra – åsikter om skolan, vården, vägarna, polisen... Men jag förstod inte riktigt hur det fungerade i partierna, jag ansåg mig väl inte vara en som kunde bli politiker och förresten, varför skulle jag ens vilja bli det? Då, under 2020-talet, hade politiker blivit ett skällsord. På riksnivå var de så mediatränade att det inte gick att få ett ärligt ord ur dem, där verkade många ha politiken som en karriär. Och på lokalnivå, visst fanns det en del som verkade rimliga och var bra, men samtidigt blev det mesta sämre i samhället.

Nu när jag ser tillbaka på den tiden förstår jag att jag, precis som många andra, hade tappat tron på att politik kunde förbättra

⁵ Utdrag ur intervjuerna som gjordes av Tankesmedjan Ockelbo om det goda livet, läs mer i texten *Det goda livet*.

något för mig. Det gör mig ledsen att tänka på det, hur *hopp-lösa* vi hade blivit, hur vi liksom kände oss som om vi befann oss i ett samhälle som bara utvecklades av sig självt. Vi hade glömt att det var människor som styrde utvecklingen. Men tillbaka till det där brevet om medborgarrådet. Det stod att jag tillsammans med hundra andra medborgare skulle få lära mig om politik och klimatförändringar. Sen skulle vi tillsammans enas om skarpa politiska förslag som riksdagen skulle ta ställning till. De hade förbundit sig att genomföra minst 20 procent av förslagen.

Jag minns att pulsen steg och jag blev faktiskt lite rädd. Skulle jag komma med förslag på hur vi skulle möta klimatförändringarna? Sådant fanns det väl experter för? Men i huvudet ekade samtidigt mina egna ord, som jag hade sagt till en kollega några timmar tidigare: ”Men vilken värld lever de i? De kan inte ha jobbat på ett vanligt jobb en enda dag. Vad vet de om hur vi har det utanför Stockholm?”. Hade jag bett om det här?

Det var år 2027 och demokratin var hotad på många håll i världen, även i Sverige sades det. Då kunde jag inte se det, och jag tyckte nog att vissa överreagerade när de påstod att demokratin var i fara. Men nu när jag tittar i backspeglarna så ser jag att de hade rätt, flera tendenser och allvarliga hot fanns då. Tydligast var kanske förslaget att ändra grundlagen så att människor med dubbla medborgarskap skulle kunna bli av med det svenska medborgarskapet⁶. Att

⁶ Ett förslag från Tidöpartierna som även Socialdemokraterna ställde sig bakom under början av 2026. Se Regeringen, Kommittédirektiv: Återkallelse av medborgarskap i vissa fall, 2025, samt Sveriges Radio, 15 januari 2026: S svänger – säger ja till Tidöförslag om indragna medborgarskap för gängtoppar. Peter Gustavsson har i boken Angreppet - så urholkar Tidöregeringen vår demokrati, från 2024, listat fler hot mot demokratin.

ha ett straff som bara invandrare kan få är inte demokratiskt eftersom det betyder att alla inte är lika inför lagen. Men det intressanta med medborgarrådet var att det var en demokratisk innovation, mitt bland varningsropen.

Idén om medborgarråd om klimatfrågor kom från Frankrike där ett medborgarråd för klimatet bildades redan år 2019-2020⁷. Tyvärr, och kanske symptomatiskt för den dåvarande demokratin, genomfördes inget förslag. Men metoden spreds och i forsknings-syfte genomfördes ett medborgarråd i Sverige år 2024⁸. Sedan lokala i Örebro, Göteborg och Gävle⁹. Det var efter alla dessa försök som jag fick mitt brev och blev inbjuden till ett svenskt medborgarråd med politisk tyngd.

Jag var nervös inför första träffen med medborgarrådet och när jag kom till Umeå, där den skulle hållas, ville jag vända i dörren. Vem trodde jag att jag var? Jag som inte kunde någonting om politik, och inte heller om klimatförändringar, jag som bara hade åsikter! Men jag gick in i alla fall. Nu hade jag ju tackat ja, och då får man stå för det.

Jag satte mig bredvid en ung kille som hette Amir och som hade rest ända från Tomelilla. Han var pratsam och lång och tunn på tonårsvis, kan inte ha varit mer än 20 år. I jämförelse med honom kände jag mig i alla fall lite erfaren, och känslan av att inte vara tillräcklig lättade. Snart kom en kvinna i pensionsåldern och

⁷ Frankrikes medborgarråd för klimatet samlade 150 medborgare som under nio månader arbetade fram 150 förslag för att minska utsläppen med minst 40 % fram till 2030, på ett socialt rättvist sätt. Läs mer på hemsidan för *Convention citoyenne pour le climat*.

⁸ Se forskningsprojektet *Fairtrans* hemsida under Medborgarråd om klimatet.

⁹ Örebro universitets hemsida, nyhetsarkiv: Medborgarråd om klimatet: "Det finns en vilja att förändra", från 2024. Göteborgs stads hemsida, Medborgarråd för delaktighet i miljö- och klimatfrågor. Gävle kommuns hemsida, Medborgarråd om klimatet, 2026.

satte sig bredvid oss, hon pratade finlandssvenska och hette Tuuli. Jag presenterade mig och berättade att jag kom från Ockelbo. Hon sken upp och berättade att hon hade släktingar där, och när vi rett ut vilka det var tänkte jag att världen ändå är bra liten.

När träffen började fick vi veta att vi var ett mini-Sverige, slumpmässigt utvalda för att representera Sveriges befolkning vad gällde ålder, boendesituation, om man kom från land eller stad, om man var invandrad eller inrikes född, ens inkomst, utbildningsnivå, med mera – till och med vad man röstade på i förra valet, vilket de hade tagit reda på med hjälp av enkäterna som vi fick fylla i innan vi blev utvalda att delta. Vi fick veta att det var okej om vi kände att vi inte hade något att komma med – meningen med ett medborgarråd var att vem som helst med rätt verktyg (som de lovade att vi skulle få) skulle kunna hitta politiska lösningar, bortom partipolitiska skyttegravar. Medborgarrådet skulle inte utkonkurrera det partipolitiska systemet, det skulle ge liv åt demokratin.

Hur arbetet i medborgarrådet gick till, den personliga resa jag själv gjorde och förslagen vi presenterade i riksdagen, det är en lång historia som inte får plats här. Men idag är jag stolt över att flera av förslagen som jag var med och arbetade fram är genomförda. Till exempel förbjöd Sverige inrikesflyg bara ett år efter att vi avslutat medborgarrådet, som första land i världen¹⁰.

¹⁰ Frankrike förbjöd 2023 korta flygresor där tåg fanns som alternativ, de var alltså föregångare i frågan. Resultatet blev dock urvattnat efter politiska kompromisser. SVT Nyheter: Frankrike förbjuder kortare flygresor, 2024.

Vad är demokrati?

Det var under en av de där tidiga medborgarrådsträffarna som jag fick ett av mina största aha-ögonblick. Föreläsaren, en demokrati-forskare, frågade oss vad demokrati egentligen handlar om, vad som är målet.

“Att komma överens”, sa Elena, en trebarnsmamma från Gällivare som jag småpratade lite med på fiket.

“Att vinna över sin motståndare”, sa Tuuli som jag satt bredvid första träffen. Föreläsaren nickade entusiastiskt åt båda svaren. Båda var rätt.

Demokrati handlar om att sammanföra idéer om vad som bör göras och få det gjort. Målet är att hitta en form där så många som möjligt får som de vill. Det går att göra genom att komma överens, kompromisser, eller konsensus. Men det går också att rösta om det mest populära förslaget. De olika metoderna passar olika typer av församlingar. I större grupper där många ska komma till beslut om olika frågor handlar det oftast om att vinna. Vi måste alltid utgå från att det finns motsättningar; vi kommer aldrig att leva i ett samhälle där alla vill samma. Det viktiga är att vi har en form för att uttrycka de olika åsikterna, med spelregler som alla är överens om. Det är demokrati – spelregler som alla respekterar. Även om man förlorar respekterar man reglerna och sin motståndare. I en god demokrati är ingen en fiende, alla respekteras, trots olikheter och trots den kamp som förs inom den politiska diskussionen. Därför är det viktigt att vara vänlig mot motståndaren, att se människan.

“I en mindre grupp som hanterar mer avgränsade frågor är det långsiktigt mest hållbart att arbeta med konsensus så långt det går”, sa föreläsaren. Jag minns meningen väl eftersom jag fick en

obehagskänsla och vred lite på mig. Föreläsaren uppmärksammade det – tror jag, det kan ha varit en slump också – och hon frågade mig om det var provocerande?

“Öh... nej, provocerande? Nej, nej. Det tycker jag inte. Eller...” , mumlade jag fram och tänkte: var det provocerande med konsensus? Jag tittade upp i taket, gav mig själv tid att tänka, och sa:

“Jo, det är nog lite provocerande. Det känns liksom lite flummigt, du vet, som att alla ska sitta i en cirkel och kärleken ska flöda och alla ska vara lite för intensiva.”

“Du berättade ju förut att du har erfarenhet av att sitta i en föreningsstyrelse, en idrottsförening var det va?”

Jag nickade och hon fortsatte: “Hur gjorde ni när ni bestämde saker där?”

Jag kände mig förvirrad och sa: “Jag vet inte om vi bestämde så mycket? Vi bara... såg till att föreningen fungerade. Vi hade möte, gick igenom våra punkter på dagordningen. Det var egentligen ingenting som liksom behövde bestämmas. Ja, ibland blev det någon liten diskussion om vi skulle köpa fika eller be Marie baka som vanligt. Och så var det någon som sa: ’Nej men hon är så trött, vi kan inte lägga på henne det. Det är bättre att vi köper in’. Och så var det någon annan som sa: ’Men hon tycker att det är så roligt att få baka och vi behöver ju verkligen få in så mycket pengar vi kan och...’” Jag insåg att jag hade börjat babbla och lade till: “...men det var ju bara fikar. Inget viktigt.”

Föreläsaren envisades och fortsatte: “Men hur gjorde ni sen då, röstade ni? Eller hur blev det med fikar?”

Jag fnissade till och sa: “Nej, nej, det skulle ju varit lite fånigt att rösta om! Men vi pratade väl lite mer om det där och bestämde att någon skulle fråga Marie om hon ville baka.”

Föreläsaren flinade varmt, och sa retsamt: “Och ni kände inte att kärleken flödade mellan er?”

Det där meningsutbytet gav perspektiv på vad demokrati handlar om, och jag förstod att jag använde konsensus hela tiden. Innebörden i konsensus kunde vara att hitta den bästa lösningen genom att låta så många som möjligt komma till tals eftersom alla kan ha olika perspektiv.

Den andra typen av demokrati, som handlade om att vinna över motståndaren som Tuuli sa, hörde hemma i större församlingar som exempelvis riksdagen, menade föreläsaren.

“Ett problem som vi har haft ett tag nu, det är att de politiska partierna har blivit alltmer lika varandra”, fortsatte föreläsaren. “I stället för att stå för vad de tycker, modigt och tydligt hålla fast vid sin linje, har de börjat kompromissa, samarbetat och närmat sig mitten till en sörja.”

Det var hårda ord. Men jag märkte att jag satt och nickade med.

“Hur hanterar man olika åsikter när man inte kommer överens?” frågade föreläsaren.

Tuuli svarade på sin finlandssvenska: “Det finns olika alternativ. Det kan hända att man slår ihjäl varandra, eller att man pratar tills man somnar. Det kan också vara så att man börjar gå till personangrepp, eller att den ena helt enkelt ger sig. Eller så röstar man och accepterar gemensamma regler.”

Jag kände mig lite irriterad, som jag lätt blir när jag är obekvä. Överdrivet kritisk. Å ena sidan tänkte jag att man kan väl alltid komma överens. Men å andra sidan skulle jag aldrig gå

med på att 13-åriga barn skulle kunna sättas i fängelse¹¹. Så hur skulle jag och till exempel Sverigedemokraternas dåvarande partiledare Jimmie Åkesson gemensamt kunna bestämma vad som skulle göras? Skulle vi kompromissa oss fram till en lösning? Men då skulle varken hans eller mina väljare kunna lita på att vi skulle driva den politik vi förespråkade. Och jag skulle inte kunna stå ut med mig själv.

Föreläsaren började berätta om en politisk teoretikers idéer¹²: “Hon menar att människor alltid kommer ha olika åsikter om saker. Därför är det viktigaste för ett samhälle att ha spelregler som alla accepterar, men inom de spelreglerna måste man kunna strida – med ordet då. Om man har en representativ demokrati, där man röstar på personer som ska företräda ens åsikter, är det viktigt att det finns ett alternativ för alla och att alternativen skiljer sig åt. Annars minskar legitimiteten för, alltså tron på, spelreglerna”.

Ja, tänkte jag. Det lät rimligt, det förklarade något för mig. Efter den där föreläsningen blev jag en sådan där dryg föreningsnörd som alltid såg till att formalia hölls, det var den som var spelreglerna. Men jag blev samtidigt modigare och vågade stå för min åsikt – även om den gick emot andras. Jag visste att det var viktigt för demokratin.

¹¹ Ett förslag som lades fram i en lagrådsremiss i september 2025 från Tidöpartierna. Regeringen: Utkast till lagrådsremiss, Sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott, 2025.

¹² ...vid namn Chantal Mouffe, se Lästips, allra sist.

Problemet med demokratins tillstånd

Är det för sent att få förtroende för politiker igen?

Det är första gången i historien som vi har politiker som är barn till politiker, de lever i sin egen bubbla! Man måste ha mer vanligt folk i politiken. Så var det ju till exempel i Socialdemokraterna förr. Men den senaste S-regeringen ledde som om de vore moderater!

Nuvarande politiska systemet är inte representativt. Ett representativt system borde inte ha partier, i stället kunde alla med rösträtt få styra genom en slumpmässig kvotering till riksdagen, och så skulle man få sitta bara en period. Man skulle inte rösta på folk, men man måste ta ansvar och göra bra val eftersom man ska ut i samhället igen efter en period. Motargumentet är ju då att en vanlig person inte klarar av att vara politiker. Men då är det ju inte heller folket som styr!

- Anonym Ockelbobo¹³

På den tiden, 2020-talet, hade andelen som var medlem i ett parti minskat till knappt 5 % av den svenska befolkningen över 16 år.¹⁴ Det var svårt att få folk att ställa upp som politiker i kommunerna. På något vis hade medborgarna och politikerna blivit två olika grupper, de som krävde och kanske blev lyssnade på (medborgarna) och de som bestämde (politikerna). Den ursprungliga idén var ju att politikerna skulle vara några medborgare som förde gruppens talan, inte att de skulle vara en egen grupp skild från medborgarna.

¹³ Utdrag ur intervjuerna som gjordes av Tankesmedjan Ockelbo om det goda livet, se texten *Det goda livet*.

¹⁴ Statistiska Centralbyrån: Längre tidsserier - medborgerliga aktiviteter, politik efter indikator, ålder och kön.

Den representativa demokratin fanns visserligen kvar, eftersom alla medborgare fick rösta på sin representant, men i arbetet att ta fram politiken var inte lika många inblandade längre. Därför hade vi hamnat i ett slags moment 22 – eftersom få var inblandade i beslutsfattandet kändes det inte längre som att politikerna var en del av oss, och eftersom de inte var en del av oss kändes det främmande att man själv skulle bli politiker.

På kommunal nivå var politikerna fortfarande förankrade i lokalsamhället eftersom bara några få var heltidspolitiker, de flesta hade ett vanligt jobb också. Men på nationell nivå verkade det som om de hade politiken som ett yrke, som ett steg i karriären. De var inte längre representanter, de var helt enkelt de som jobbade med att bestämma. På det sättet hade vi lämnat över makten över vår tillvaro till några få som bestämde, men vi var inte medvetna om det eftersom vi inte märkte det. Vi kände att det var någon annan som bestämde, och det var det ju också, men vi hade glömt eller visste inte att det fanns gott om plats för oss att själva vara med och ta besluten.

Samtidigt var det inte konstigt att många var missnöjda. Det hade varit svårt att få majoritetsstyren, vilket kunde betyda att det parti som flest hade röstat på ändå inte fick bestämma. Dessutom hade mycket makt lämnat politiska församlingar och hamnat i företags och lobbyorganisationers händer. Men allt det förändrades när ekonomin reglerades och långsamt bytte kurs, när vi insåg att ekonomi handlar om fördelning av resurser, och att det är en politisk fråga.

Hemma i Ockelbo – demokratisk tjänstgöring

Efter medborgarrådet hade jag fått en ny bild av vad demokrati och politik är, men även en ny bild av mig själv. Jag hade inte bara fått utbildning, jag hade också genomfört. Men framför allt hade jag pratat en hel massa. Prata, prata, prata. Det var det som var demokrati, att säga sin mening. Tidigare hade jag inte sett mig själv som någon som ville sitta på möten och skriva partiprogram och debattera, men nu hade jag fått insikt om att jag, precis som vem som helst, var fullt duglig att vara med och bestämma.

Så jag skrev ett medborgarförslag. Jag föreslog att Ockelbo kommun skulle införa demokratisk tjänstgöring i ett permanent medborgarråd, till en början bara på prov. Genom lottning skulle 60 personer, det vill säga ca 1 % av medborgarna i kommunen, sitta i rådet varje mandatperiod. Sedan skulle de bytas ut.

Denna demokratiska tjänstgöring skulle ge fler insyn i hur kommunal demokrati fungerar och större inflytande över den. Medborgarrådets syfte skulle vara att fungera som en skuggförsamling, både som spegel och resurs för de folkvalda politikererna. Idén var enkel, kommunfullmäktige skulle ge medborgarrådet i uppdrag att hitta lösningar på problem samtidigt som de själva jobbade på som vanligt. Medborgarrådet skulle arbeta självständigt och sedan presentera sina idéer för kommunfullmäktige som fick ta ställning till om förslagen skulle antas eller kastas i sopkorgen.

Förslaget gick igenom och jag anställdes för att underlätta rådets arbete. Efter två mandatperioder var det tydligt att medborgarrådet inte bara hade bidragit med lösningar som fullmäktige inte hade kunnat få fram själva, det hade också bidragit till ett ökat intresse för att vara politiskt aktiv i kommunen.

Människor som precis som jag hade trott att de varken kunde eller hade ro att sitta i möten på kommunen och bestämma, de

kom när de fick sitt brev. De dök upp och deltog i inledande utbildningar och möten. De fick under fyra år förståelse för hur kommunal demokrati fungerar, berättade för vänner och familj om arbetet, och insåg att även de kunde och visste. Bilden av vem som kunde vara politiskt aktiv breddades.

När fler blev involverade i kommunens beslutsfattande började också en framtidstro växa. I slutet av 2030-talet hade det hänt något, det kändes i luften. Det pratades om vad vi kunde göra, det var mindre klagomål och mer strategi. Mindre bittra ord och fler idéer.

Munkmodellen, naturresurserna och äganderätten

Vad innebär ett gott samhälle?

Att alla ska hjälpa varandra. Inte bara roffa åt sig. Inte bara att man ska ha mest saker själv. Jag tror att samhället i allmänhet har blivit extremt kapitalistiskt inriktat – det enda värdet finns i pengar.

Ett gott samhälle är att försöka hjälpas åt. Som här i Åmot till exempel, att man drar åt samma håll, inte bara ser till sitt eget.

- Anonym Ockelbobo

Amir från Tomelilla, som jag träffade första dagen på det statliga medborgarrådet, var faktiskt lite mer erfaren än jag när det kom till demokrati. I Tomelilla kommun hade han redan 2024 deltagit i en ny kommunal planeringsform som kallades för munkmodellen¹⁵.

¹⁵ Tomelilla kommuns hemsida: Munkmodellen

I början av 20-talet började munkmodellen långsamt accepteras som ett alternativt perspektiv på ekonomi, och det var första gången på mycket länge som ekonomi kunde ha ett annat mål än tillväxt. När han först berättade om det lät det rätt komplicerat, men när vi senare anammade synsättet i Ockelbo började jag förstå. Själva kärnan i munkmodellen är att människor har ett minimi-behov av livsmedel, vatten, arbete, energi, inkomst, inflytande med mera. Dessa behov måste tillgodoses inom gränsen för vad naturen klarar av – på den tiden var det vanligt att man pratade om ”de planetära gränserna”, ett begrepp som myntats av Johan Rockström, en av dåtidens mest kända miljövetare.

Munkmodellen började som en ekonomisk modell, men eftersom målet var att allas behov ska uppfyllas inom naturresursernas gränser, ja, då behövde vi även bestämma över naturresurserna demokratiskt. I samband med införandet av munkmodellen bjöd kommunen in till dialoger mellan medborgare, tjänstemän och politiker runt om i kommunen.

Ganska snabbt blev äganderätten intressant att diskutera. Med munkmodellen fick vi en översikt över alla naturresurser och rättighetsperspektivet blev synligt. Vi såg att det var en del naturresurser som vi måste minska användningen av, och att det var en del väldigt rika individer och företag som använde dessa resurser mest. Men de ägde ju naturresurserna, så vad kunde vi göra? Äganderätten var helig. Grundläggande men provocerande frågor dök upp, exempelvis om den som äger något har rätt att förstöra för alla andra. Jag minns ett svar på frågan från det dialogmöte jag var med på:

”Nej, det har den inte. Det är därför vi har lagar som reglerar skogsbruket, som reglerar vattenkraften, som på olika sätt skyddar naturen. På sätt och vis har vi inte längre någon äganderätt! Staten lägger ju sig i varenda liten grej jag vill göra med min mark.”

Lite senare dök idén om allmänningen upp. En kvinna sa: ”Om man är flera som har rätt att nyttja en resurs så tar man hand om den så att alla får ta del av den samtidigt som den är hållbar över tid.”

Mannen som sagt det där om staten och äganderätten tidigare svarade: ”Där har du fel! Det finns något som heter allmänningarnas tragedi. Det betyder att om alla har rätt till en resurs så använder de så mycket de kan för att de är rädda att någon annan ska hinna göra slut på den först. Det är förödande för en naturresurs att inte ägas.”

Kvinnan svarade: ”Ellinor Ostrom fick för många år sedan Nobelpriset i ekonomi efter att hon motbevisat allmänningarnas tragedi. Hon menade att om man har demokratiska former för att hantera en naturresurs så tar man hand om den väl, samtidigt som de som nyttjar den får använda den rättvist och jämlikt. Därför borde fler naturresurser vara gemensamt ägda! Då *måste* man balansera fler intressen mot varandra än om det bara är en person som bestämmer!”

Samtalet om vilka naturresurser som bör ägas tillsammans (kommunalt, statligt eller i förening) och vilka som bör ägas privat var i gång. Var skulle gränsen för äganderätten gå? Vad bestäms demokratiskt? Hur skulle naturresurser som var i privat ägo, men som inte borde vara det, övergå till det gemensamma? Det fanns ju exempel i historien när mark och naturresurser beslagtogs till det gemensamma, och det hade inte fungerat bra alls. Sovjetisk kommunism tänkte nog de flesta på när frågan drogs till sin spets.

Det var tydligt att det inte var svart eller vitt, för ibland gick rättighetsfrågan tydligt emot äganderätten. Det började med att man i mitten av 20-talet på allvar började ifrågasätta att elbolagen inte betalade skatt där deras anläggningar fanns. Vindkraftverk och vattenkraft drog in enorma summor, men bygderna där energin

utvanns fick inte mer än en spottstyver i frivilliga bygdepengar. Det skulle ju aldrig hända idag, men så var det då. Senare, under 40-talet, köptes en hel del skog av kommunen när de nya lagarna för skogsbruk kom. Miljölagstiftningarna blev hårdare, vilket begränsade många stora företag.

Decentraliseringens tidsålder

Den senaste demokratiska reformen i vår kommun var beslutet att på allvar testa vad decentralisering kan ge; vad kunde vi vinna på principen “small is beautiful”? I varje beslut där det var aktuellt skulle decentralisering noggrant undersökas som alternativ till centralisering, som faktiskt ända till slutet på 2030-talet framstod som det mest ekonomiskt logiska. Det var ett modigt beslut att gå före i, att vilja tänja på gränserna och gå rakt emot det som ansetts rationellt så länge.

Reformen kom efter ännu ett hot om att lägga ned förskolorna i Ockelbos byar. Under 20-talet blandade man ofta ihop jämlikhet med likriktning i fråga om tillgång till välfärden. Jämlikhet inom välfärden handlar om att alla ska ha samma möjligheter, inte att de ska få exakt samma saker. Men under 20-talet var åsikten att alla måste få samma, och när alla måste få samma kan man inte göra lösningar som är anpassade efter platsen, situationen, individerna eller gruppen. Men det slutade med att vår kommun, Ockelbo, gick emot trenden och inte bara behöll förskolorna, utan ett par år senare även tog beslutet att visa vad decentralisering innebär. För att genomföra en framgångsrik decentralisering krävdes ett tätare samarbete med civilsamhället, det var inget kommunen kunde genomföra ensam. Samarbetsavtal upprättades med byråden i Åmot och Jädraås samt med byföreningen i Lingbo. Det blev startskottet för en ny typ av förvaltning, men också ännu en utvidgning av demokratin.

Föreningarna har funnits i decennier för att bevaka byarnas intressen gentemot kommunen. De var accepterade av byborna och drevs som ideella föreningar för byns bästa med samtliga folkbokförda som medlemmar. Det var helt enkelt en partner och remissinstans som redan fanns.

I föreningsdemokratien är samtalet och de fria diskussionerna metoden för att komma framåt. Medan man i partipolitiken debatterar och har tydliga motståndare sitter man i föreningen i samma båt och strävar – oftast utan att man tänker på det – efter konsensus. Visst har man ibland diametralt olika åsikter, och ibland går man till omröstning i särskilda frågor, men oftast diskuterar man sig fram till beslut. Det är en annan typ av demokratisk metod, som genom byrådens utökade betydelse i den kommunala demokratin fick utrymme att utforskas.

Det tog lite tid att hitta formerna. I början var en del av uppfattningen att kommunen lämpade över kommunala uppgifter på byarna. En del var av ren vana skeptiska mot kommunen och feltolkade. Kommunen, å sin sida, var ovan att lämna plats för byråden, och en del tjänstemän såg inte kunskapen och kompetensen som fanns hos deras nya ”kollegor”. Men sakta men säkert lärde man känna varandra och började hitta en tillit och tydligare roller. Byföreningarna värnade fortsatt byarnas bästa medan kommunen hade helheten för ögonen. De båda perspektiven kompletterade varandra, men det skavde också ibland, vilket vi fick påminna oss om var bra, för då hade vi fortfarande med alla de olika synsätt som var nödvändiga.

Idag, 2056

Mycket har hänt under de trettio år som gått sedan jag fick mitt brev från Sveriges regering. Vi har hunnit testa ett par olika sätt att utveckla demokratin. Idag är vi många som är politiskt aktiva i

någon form. Det känns meningsfullt och roligt, vi får saker gjorda, och vi vet att vi kan förändra till det bättre när vi jobbar tillsammans. Det har vi bevis på i backspegeln.

Idag har demokrati och även politik blivit en självklarhet, det har blivit allas angelägenhet. Eller ja, exakt alla Ockelbobor är inte involverade i beslutsfattandet, men de flesta är delaktiga på något sätt – i politiska partier, i medborgarrådet, i byråden, på arbetsplatsen eller i föreningar.

Alla gillar inte att sitta på möten och diskutera, en del gillar att bara göra, men har fortfarande åsikter. När vi nu är så många fler som är involverade i beslutsfattande på olika nivåer finns det alltid någon som lyssnar till åsikter som dyker upp i vardagen och som kan ta dem vidare in i en beslutande församling. Det är inte längre medborgarna å ena sidan och politikerna å den andra. Det är *vi* som bestämmer.

Utdrag ur Kuxabladet 2056

Vilhelmina blir ny ordförande för Wijbanken

37-åriga Vilhelmina kommer framöver att axla uppdraget som ordförande för Wijbanken. Vi gör ett besök hemma i Ulvsta där hon bor med sin familj och hör om ett nytt kapitel i livet och vad hon tror på framåt.

Det är liv och rörelse på gården hemma hos Vilhelmina och när vi anländer med kuxabussen möts vi först av Vilhelminas föräldrar som råkar vara ute och påta i landet. De välkomnar oss hjärtligt och letar reda på den nya ordföranden, som hittas sittande i sin läsfätölj överraskad av vår ankomst; att klockan hade hunnit bli tre och det var dags för vår avtalade tid hade gått henne förbi. Vilhelmina är van att passa tider i sin roll som busschaufför men avslöjar för oss att detta inte kommer helt naturligt för henne; när hon kan släppa sina ansvar så flyter tiden ihop. Men det gör inget, kaffet bryggs och vi påbörjar ett samtal om det nya kapitlet i livet.

Vilhelmina är uppväxt i Jädraås under det turbulenta 30-talet. Som liten var det svårt att förstå allting som hände, men trots de återkommande kriserna minns hon ändå en tid där många gick samman och hjälptes åt. Hennes föräldrar var ofta delaktiga i de olika sammanhang där man försökte hitta lösningar, och hon blev van att träffa mycket folk. När vi frågar om hon är en människokännare så svarar hon blygsamt ja.

Idag är det många som känner Vilhelmina som den som med värme möter en när man går på bussen, en viktig roll som hon vill återvända till efter det här uppdraget. Men nu känns det spännande att göra något annat ett tag. Man behöver omväxling i livet, säger Vilhelmina.

Vilhelmina berättar att för hennes föräldrar är det ofta svårt att släppa föreställningen om att det är arbetet som ger oss existensberättigande, så som det var på deras tid, trots att de själva rent ideologiskt var emot det. De har också ofta svårt att komma ner i varv efter en tid som var helt överfull på intryck. För Vilhelmina har det varit en naturlig del att få utforska flera olika vägar och hon uttrycker stor tacksamhet över att få leva i en tid där man inte begränsas på det sätt som hon upplever att hennes föräldrageneration gjorde. Själva uppväxten präglades däremot ofta av osäkerhet och begränsningar, men som ung vuxen breddades möjligheterna att faktiskt välja själv. Det var en dramatisk tid, där under 30-talet, men att vi nu faktiskt är fler och fler som fritt får välja hur vi ska leva våra liv är otroligt, tycker Vilhelmina.

Hon beskriver sina föräldrars tid som en ofri tid, där många val fanns att göra, men i de delar av livet där det faktiskt gällde, som till exempel meningsskapande verksamhet och bostad, där var du helt utlämnad åt ett fåtal som bestämde över dina förutsättningar.

– Vi har alla våra roller i gemenskapen, och de är viktiga, men jag har länge fått vara fri att bara vara, det är jag väldigt tacksam över, säger Vilhelmina. Hon syftar på de åren i livet då hon inte hade något samhällsuppdrag, utan använde tiden till att förkovra sig och att bygga ett hus. Det var möjligt bland annat tack vare den då ganska nyligen införda medborgarlönen. För dagens unga är det ju

en självklarhet att få utforska sig själva i den takt man behöver och att få byta miljö och sammanhang, men så har det ju som bekant inte alltid varit.

Något som diskuteras flitigt nästan överallt idag är ju just ekonomin, i allt från den demokratiska tjänstgöringen, vid köksbordet till alla studiecirklar, och ordförande i en bankförening är ingen lätt post. Hur kom det sig att just Vilhelmina har fått förtroendet denna gång?

– Vi har ju gått ifrån en tid av expertstyre till det här demokratiska styret i bankväsendet, och jag tror helt enkelt att medlemmarna ser att jag tror på och vill utveckla den demokratin, och det är också kring det jag har idéer om vad just vår bankförening behöver bli bättre på. Det är just att aldrig tappa den inkludering som var så grundläggande i starten. Vi får inte bli en förening för de få, utan vi representerar alla som bor i den här kommunen, och då får det inte bara vara på pappret utan måste vara på riktigt!

Det märks att Vilhelmina verkligen brinner för de här frågorna och blir eld och lågor när hon beskriver sitt engagemang. Det var ju såklart flera kandidater till posten, och vi ber Vilhelmina utveckla hur hon ser på de andra kandidaterna och valet av just henne.

– Med mig så har Ockelbos invånare valt en ordförande med demokrati som ledord, det är där jag vill göra verklig skillnad. Mina medlemsvänner, men motståndare i valet, är personer jag respekterar högt, men det jag framförallt vände mig emot i deras förslag var kortare handläggningstid och ett “snabbspår” för mindre lån. Det gör att de bedömningarna inte hinner nå alla, och därför inte heller diskuteras ordentligt. Visst, det är små summor, men det är

en väg jag inte tror på. Börjar vi låta mindre och mindre grupper göra vissa bedömningar så finns det en fara i det! Det vi istället ska lägga våra resurser på är att se till att hela tiden öka kvaliteten på de ekonomiska studiecirkelarna, bland mycket annat såklart.

Vilhelminas uppdrag påbörjas i september och hon är vald på fyra år. Det blir ganska mycket jobb men det känner Vilhelmina sig redo för, att få hugga i för något hon tror på.

– Det är en ynnest som tack och lov kommer allt fler till del idag, att verkligen känna att man gör något meningsfullt där man har möjlighet att påverka, säger Vilhelmina.

Vi börjar närma oss slutet av intervjun och som vi alltid gör i dessa personporträtt kommer vi nu till sista frågan: Känner du dig fri, Vilhelmina?

Hon drar en djup suck, tittar bort lite en stund men ler sen och säger kort och gott: Ja. Efter en stunds tystnad utvecklar hon:

– Det är faktiskt otroligt vad min föräldrageneration har åstadkommit; ibland känns det väldigt överkligt att höra om tider då vi varit så ofria. Jag har makt att påverka, jag har mitt sammanhang och jag får välja att vara den jag är, utan att behöva vara orolig för att mina val går ut över andra, det är otroligt faktiskt! Sen finns det såklart grejer som skaver och gör mig ofri ibland, men det finns inget samhälle som är helt perfekt!

Fred i världen och frid på gatan

Publicering av talet som hölls på Fredstorget i Ockelbo, augusti 2056

Välkommen till Ockelbos Fredstorg! Idag på Fredens dag firar vi vårt 20-årsjubileum. Mitt namn är Anne Hagström och som ordförande för Ockelbo fredsförening har jag blivit ombedd att hålla ett litet tal om hur torget kom till och hur Ockelbo blev en fredsbby.

När vi började vårt arbete var det svårt att tänka sig att vi skulle nå hit en dag. Ni som levde då minns säkert hur världen var: mörk, pessimistisk och våldsam. Det bröt ut nya stora konflikter, vapenexporten blomstrade, vårdpersonalen gick på knäna, men politikererna valde att stärka militären år efter år. Så rädda vi var för att ryssen skulle komma och ta oss. Ja, det kan låta löjligt nu för er unga men ni ska veta att det faktiskt var en verklig rädsla som många i landet hade på den tiden. Och ur rädslan så föddes en svartvit värld: vi mot dem, vara passiva eller militarisera. Vi kunde inte tänka oss någon medelväg eller samarbete.

Runt 2030 var FN mycket försvagat och tystnade så småningom praktiskt taget helt. Vi som internationellt samhälle gav upp om både organisationen och grundtanken den vilade på. Istället satsade vi på militär makt som vägen till... ja, jag vet ärligt talat inte om någon trodde att det skulle leda till fred, kanske gav vi upp om fred som koncept också. Vi hade forskare som menade att olikheter i stort sett alltid föder konflikter. Den tanken hade rotat sig så djupt att vi inte kunde se alla tillfällen som motbevisade tesen.

Krig kommer, menade många. Det är inget vi kan göra förutom att förbereda oss. En sådan otroligt dum och ensidig tanke, som faktiskt inte stämmer. Krig skapas. Fred skapas. Och båda skapas av människor. Historien är fylld av båda. Det är klart att vi kan påverka framtiden och nutiden även om ingen av oss är någon allsmäktig gud.

Bakom er står en staty som vi är väldigt stolta över. Vi är självklart stolta över personen som den föreställer, men även över vad den är gjord av. Det är nämligen så att statyns metall kommer från insamlade vapen som smälts ned och blivit konst. Metallen kommer bland annat från vapen som tillverkats av Bofors. Mycket av deras krigsmateriel producerades här i Sverige och användes för våldsutövning runt om i världen. I ett land som då hade haft fred i över 200 år valde vi att öka vapentillverkningen när vi blev rädda. Mer vapen, mer militär, mäktigare stormakter var det enda som kunde göra oss trygga, sa man. Och förstod man inte det var man ju blåögd. Men i Ockelbo och runt om i världen fanns det massor av blåögda människor, eller ja, vi har ju olika ögonfärger, men ni fattar. Vi som vet att den här förenklade analysen inte är sann, att vi inte behöver massproducera vapen för att vara trygga, att fler vapen ofta leder till en ökad osäkerhet, att vapensmugglingen aldrig kan kontrolleras oavsett vad politiker säger. Vi som hört hur det smäller på våra gator, hur våra unga dras in i våldets logik. Vi kunde se att det hänger ihop, att inga enkla analyser eller lösningar kan fixa det här komplexa problemet. Vi väljer vad vi formar metallerna till: vapen eller konst. Konst gör oss tryggare än vapen.

Här i Ockelbo vågade vi fråga oss vad fred och frid är för oss och vad vi är beredda att prova för att skapa det. Vi började så smått med diskussionsgrupper. Jag minns hur skönt det var att få sitta

och bara prata om hur hemskt allt var men även att kollektivt få drömma om hur det skulle kunna vara. Hur vill vi egentligen ha det i framtiden? Vi skapade en fredsgrupp inspirerade av de svenska fredsaktivisterna i slutet av 1800- och början av 1900-talet.

För att det inte skulle kännas övermäktigt kom Ockelbo Freds fram till att vi pratar globalt och agerar lokalt. Det blev vår kompromiss, vi kan inte göra allt men vi måste göra något. Vi kan ta ställning och stämma in i andra gruppers rop efter fred. Vi vill ha fred i världen och frid på våra gator, det blev vårt slagord. Första året ställde vi oss en enkel fråga: hur skapar vi fred i Ockelbo? Men det visade sig att frågan inte alls var särskilt enkel. Vi behövde först undersöka: vad är fred och frid? Här är några av dom svar vi hittade.

Frid och fred är två besläktade ord vars betydelse har förändrats genom tiderna. Idag kan vi beskriva fred som något relationellt, mellan individer, stater, grupper eller regioner. Mellan oss och dom. Det handlar om att kunna vara tillsammans i våra olikheter utan att ta till hot eller våld i någon bemärkelse. Frid kan däremot beskrivas som en känsla, som ofta är kopplad till en plats eller en tidpunkt. Frid kan utlysas; förr i tiden utlyste vi marknadsdagsfrid och julfrid eftersom det var extra viktigt att friden bevarades vid dessa tidpunkter. I Sverige har vi sedan medeltiden även haft en idé om att vi har rätt till frid i vårt hem. Frid kan alltså ses som en upplevelse av lugn och trygghet på en viss plats eller vid en viss tid. När vi upplever det här kallar vi det fridfullhet.

I samråd med kommunen så valde vi att utnämna Ockelbo till en fredsby. Vi var faktiskt bland de första i världen att bli en fredsby. Att vara en fredsby innebär ett klart ställningstagande mot krig och

våld men även ett åtagande att aktivt sprida värdet av fred, försöka bygga fred och se till att det finns resurser för att stärka och bevara freden. Jag är stolt över att ha fått samarbeta med så modiga politiker som vågade satsa på freden trots att det var svårt. Ni ska veta att vi fick höra både det ena och andra genom åren. Men vi kavlade upp ärmarna och *försökte*. Vi gjorde freden och friden till en levande princip här i Ockelbo.

Så vad gjorde vi rent konkret?

- Eftersom vapnen och våldet hade letat sig ner i åldrarna vid den här tidpunkten så valde vi att jobba stenhårt med två grupper: barn och föräldrar. Vi tog hjälp av Röda Korset i Norge som hade utvecklat en metod för konflikthantering och medling¹⁶. Det tog tid och vi behövde vara många som jobbade tillsammans: polis, skola, politiker, föreningar och näringslivsaktörer. Men det gav resultat. Idag diskuterar vi vad fredligt beteende kan vara och lär ut olika metoder i alla grundskolor i kommunen.
- Fredliga relationer är del av kommunens värdegrund. Det betyder att kommunen och dess representanter har tagit på sig att skapa relationer där olikheter *inte* är en grund för konflikt. Vi kan tycka olika, vi kan vara olika, men vår relation ska vara fredlig. Kommunen har även en professionell medlare som arbetar ute i samhället och som man kan ta hjälp av vid konflikter. Hen jobbar även mycket i skolorna och stödjer lärarna, vilket har varit mycket uppskattat.

¹⁶ Mer information finns på norska Röda Korsets hemsida under ”Gatemedling”

- Vi erkänner fred som ett levande ting, precis som demokrati. Vi vet att freden måste upprätthållas, annars försvinner den. Man kan alltså inte säga att man är en fredsby och inte aktivt arbeta för och med freden. Det betyder även att freden ska vara inkluderande och heterogen, annars kommer den inte att hålla. Kommunen och vi medborgare måste därför kontinuerligt jobba med att lista ut vad fred är i vår tid och för våra medborgare.
- Som del av att vara en fredsby har kommunen tagit beslutet att inga vapen eller krigsmateriel får tillverkas på kommunens mark.
- Vi som samhälle tar uttalat avstånd från all sorts fiendskapande och hat. Alltid. Oavsett om motparten har begått hemska handlingar så förstår vi att hat inte stoppar framtida våldshandlingar utan snarare föder dom. Hat får oss att känna oss bättre i stunden, men det löser ingenting. Vi har bättre verktyg att jobba med.
- Vi skapade grupper med föräldrar där vi diskuterade värdet av fredfulla relationer och fredligt beteende men även vikten av känslan av frid. Tillsammans skapade vi principer om vad det betydde, principer som vi än i dag kommer tillbaka till och finslipar. För freden kan inte vara statisk, eftersom samhället som den existerar i inte är det. Fred och dess principer måste alltså kunna utvecklas och förändras med oss. Stabil men föränderlig är vad vi siktar mot.
- I våra diskussioner pratade vi även mycket om frid. Det blev naturligt efter att en handgranat hade detonerat nära ett

lägenhetshus här i kommunen. Hemmets och gatans frid hade förstörts. När vi pratade om frid blev det tydligt att vi i det offentliga rummet ofta saknade ett ställe för frid. Alla kunde komma fram till en privat eller individuell plats där de fann friden, men det saknades ett offentligt fridsrum. Ett fridsrum är ett utrymme som ska möjliggöra en känsla av fridfullhet för alla medborgare. Men det är även en fysisk representation av frid – bara genom att finnas påminner fridsrummet om fridens värde.

- I Sverige har vi ett flertal fridslagar och utifrån dom får vi en inblick i vad frid har betytt genom tiderna. Några exempel är hemfridslagen, kvinnofridslagen, griftefridslagen och barnfridslagen. Utifrån dom kan vi förstå att frid är något mer än en känsla av lugn; det är en rätt till att bli respekterad och att få leva utan våld. En rätt som är så viktig att den faktiskt följer oss in i döden. Som del av att vara en fredsby har vi därför jobbat med att alla ska kunna gå på våra gator och stigar utan rädsla för att utsättas för våld. Vi har inte nått hela vägen fram men vi har kommit en bit på vägen.
- Varje år anordnar vi ett fredståg för att uppmärksamma för alla att vi har en vilja till fred. Här blev vi inspirerade av bland annat 1914 års fredståg över fjällen till fredsmonumentet i Eda för att fira 100 års fred mellan Sverige och Norge. Det är lätt att glömma bort att vi faktiskt har en lång historia av fredsaktivism. Och som ni vet kommer det många från andra delar av landet för att gå i vårt fredståg. Det är vi självklart stolta över.

Ett resultat av vårt arbete ligger även under era fötter. De här kullerstenarna lade vi tillsammans för 20 år sen. Idag står vi stadigt på stenarna och dom är härligt nötta. I rabatterna ser ni fridlysta växter som frodas och på plakaten har vi samlat fredsfrön och fredsexempel. Ett fredsfrö, för er som inte känner igen termen, är en nytänkande idé om hur man kan bidra till fred i framtiden. Dom som har bidragit med sina idéer är bland annat kvantfysiker, filosofer, konstnärer, bönder och skolbarn. Här finns det med andra ord många infallsvinklar att fundera över och jag hoppas att ni tar en titt när jag har slutat mala. Jag är snart klar.

Men jag vill avsluta med en påminnelse. Vi måste sluta hata, vi måste sluta skapa monster i de andras avbild, vi måste sluta sträcka oss efter vapnet när vi blir rädda. Ockelbo fredsby är ett exempel som visar att fred är möjligt. Om vi vill. Ja, fred i liten skala, och jag erkänner gärna att den är operfekt. Det är även en fred som kräver mycket arbete och ännu mer vilja. Men den viljan har vi här. Det betyder inte att vi är naiva, utan att vi inte räds att erkänna komplexiteten i att vara människor bland andra människor. Vi vågar ta den komplicerade, svåra vägen för att den helt enkelt är bättre.

Tack för att ni har slutit upp här med oss på Fredens dag och för att ni har lyssnat på en gammal kvinnas minnen. Ta gärna fika och läs om några fredsfrön på plakaten! Jag finns här om någon vill prata eller bolla idéer.

Det meningsfulla arbetet och fritiden

Elin, 60 år, favoritbok: *Kejsaren av Portugallien* av Selma Lagerlöf

26 maj 2056 kl. 21:34 skrev Elin Olsson <elin.olsson3000@mejlande.se>:

Hej Helena!

Här nedan kommer mitt bidrag till din bok om den stora omställningen. Jag började kolla bland mejl, dokument och i min dagbok från 2020-talet och framåt för att minnas allt som hände. En bra början kanske kan vara det här stycket ur min dagbok från tiden innan omställningen?

“...jag älskar ju att jobba: att få skapa, hjälpa, vara en del av något större, att känna att det jag gör är meningsfullt. Men onödiga saker! Jag vet inte hur jag ska förhålla mig till att göra onödiga saker, sånt som inte är till nytta! Jag avskyr att jobba med fluff. Jag hatar när ramarna gör så att det inte går att göra ett bra jobb. Det är idiotiskt att göra arbeten som saknar mening. Vad är det här för skit????????? Samtidigt är jag lyckligt lottad eftersom jag har ett jobb.”

Så var det innan, när vi levde i tillväxt, fossilberoende och klimat-kris. Men det ändrades. Och här kommer min berättelse :)

Vi hörs snart igen, kära syster!

Kram, Elin

P.S. Idag var jag stolt, glad och fortfarande full av energi på väg hem från jobbet! D.S.

Hur synen på arbete förändrades i Ockelbo under den stora omställningen:

Medborgarlön

År 2030 påbörjades ett försök med medborgarlön till två grupper av invånare i Ockelbo kommun. Dels byttes socialbidraget ut mot medborgarlön, dels fick en grupp medelinkomsttagare medborgarlön. Gruppen med socialbidrag fick medborgarlön för att kommunen skulle kunna minska det administrativa arbetet med bedömningar. Gruppen med medelinkomsttagare fick det för att medborgarlönen inte bara skulle bli ett nytt socialbidrag utan just en medborgarlön. Man ville också testa hur medborgarlönen påverkade arbetsituationen för de som arbetade.

Det visade sig vara en nyckel att ge samma sak till båda grupperna, eftersom stigmat hos de tidigare socialbidragstagarna minskade och de fick en känsla av att de tillhörde samhället istället för att stå utanför det. Medborgarlönen tog bort pressen och en del började komma till rätta med delar i livet som tidigare gjort det svårt för dem. Hos medelinkomsttagarna fortsatte de flesta att jobba men minskade sin arbetstid, någon slutade också lönearbeta helt för att starta eget företag, en annan utforskade sin konstnärliga sida och någon vågade ta steget att säga upp sig efter flera års vantrivsel på sin arbetsplats.

Efter 2030 års försök växte ständigt grupperna, och idag har alla i Ockelbo en medborgarlön som räcker till det allra nödvändigaste, samtidigt som alla andra behovsprövade bidrag är bortplockade, även de statliga. Detta finansieras gemensamt av stat och kommun¹⁷ och det ger oss medborgare ekonomisk grundtrygghet och frihet att testa våra vingar, om vi vill.

¹⁷ Räkneexempel 2026: 10 000 kr i medborgarlön x 6000 invånare innebär 60 miljoner kronor. Budget för hela Ockelbo kommun var år 2026 drygt

Arbetstidsförkortning och löneutjämning

Ett år tidigare, 2029, infördes en generell arbetstidsförkortning för alla kommunanställda till sex timmar om dagen i arbeten med ständig bemanning. För arbetsgrupper med fokus på uppgifter snarare än bemanning infördes förtroendearbetstid. Istället för att köpa de anställdas tid köpte kommunen arbetstagarnas kompetens. Det betyder att man ska utföra sina uppgifter, men vilken tid på dygnet och hur lång tid det tar styr man själv.

Samma år gjordes även en lönereform för att få bukt med ojämlikheten i kommunen. Kommunkoncernen bestämde sig för att gå före och agera gott exempel för företagen i Ockelbo. Ett tak infördes för att lönerna inte skulle rusa iväg som de gjort under 2000-talets första 25 år, framförallt hos dåtidens “chefer”¹⁸. Nu har vi bytt ut hela den odemokratiska makthierarkin med “chefer” mot demokratiska samordnare, men mer om det snart. Lönetaket sattes till medianlönen¹⁹.

Innan reformen gjordes fanns en stor oro för att kommunen skulle dräneras på personal som ju kunde tjäna mycket mer pengar på andra ställen. Men hela arbetet med reformen genomfördes i nära samarbete med “chefer”, fack och personal, som i stället var stolta över att gå före mot ett mer jämlikt samhälle! Det fanns en känsla av att vi gjorde något på riktigt för att förbättra rättvisan

475 miljoner kronor, varav knappt 180 miljoner gick till socialnämnden totalt (ej enbart försörjningsstöd). Ockelbo kommun, Sammanträdesprotokoll från kommunfullmäktige 2025-11-24.

¹⁸ I LOs rapport *Makteliten: En studie av inkomstutvecklingen för makteliten perioden 1950–2023* från år 2025 kan man läsa mer: I snitt tjänar en VD på något av Sveriges 50 största företag 71 gånger mer än en genomsnittlig industriarbetare.

¹⁹ SCB, Medianlöner i Sverige. Medianlönen 2024 låg på 37 100 kr. Medianlön är den summa som finns i mitten av lönespannet. Att använda sig av medianen istället för medelvärdet ger en mer rättvisande bild om det finns grupper som tjänar väldigt lite eller väldigt mycket, vilket det finns i Sverige (se ovan).

och jämlikheten i samhället, och folk var spända på att se vilka effekter jämlikheten skulle ge i vardagslivet, så de allra flesta blev kvar även efter att lönetaket satts.

“Chef” ett minne blott

Men hur kom det sig att cheferna accepterade en ibland avsevärd lönesänkning? Jo, de hade helt enkelt inget val eftersom själva chefsbefattningen samtidigt försvann. Det var mycket som hände på en gång, men när vi väl hade tagit det första steget mot ett jämlikare och mer demokratiskt arbetsliv var det som om resten kom automatiskt! Ju mer vi tänkte på det och pratade om det, desto märkligare blev det att vi inte hade demokrati på jobbet. Varför var det så att vi skulle vara jämlikar och med var och ens röst bestämma hur Sverige skulle styras, men på jobbet skulle någon annan bestämma över oss? Någon som vi inte valt till vår ledare?

Antropologen David Greaber och arkeologen David Wengrow menar att människan har tre grundfriheter som inte kan tas ifrån oss, där en är att vägra att lyda order. Kanske var det därför som systemet med “chefer” som tillsattes av någon annan fungerade så dåligt? Om en ledare bara kan styra en grupp människor så länge gruppen tillåter ledaren att göra det är det kanske inte så konstigt att vi hade så många “chefer” som inte gjorde ett bra jobb? Ingen hade ju valt dem till sin ledare.

Efter ett par års diskussioner på alla nivåer i kommunen togs därför ett av vår tids största demokratiska beslut i vår lilla kommun, Ockelbo. Med en solbränd församling beslutade kommunfullmäktige i augusti 2029 om att införa självstyrande arbetsgrupper i hela kommunkoncernen. Det betydde i praktiken att alla “chefer” fick erbjudande om att jobba kvar på sin arbetsplats, men utan chefsbefattning. Alla anställda fick en gedigen utbildning i

demokrati som leddes av ett gäng demokratiforskare ihop med några av bygdens föreningsrävar. Därefter fick varje arbetsgrupp utse en samordnare för sin grupp, som inte skulle bestämma över de andra, utan som hade till uppgift att kalla till möten, göra förslag till dagordning, fördela ordet, representera gruppen i relevanta forum – ja, allt det där som ordföranden gör i föreningar.

Eftersom reformen var den första i sitt slag i landet fick också alla arbetsgrupper själva lägga upp hur de ville jobba. Hur skulle de ta beslut? Om vad skulle de ta beslut? Skulle någon ges befogenhet att ta vissa beslut för gruppens del? Vilka andra behövde de samarbeta med och hur skulle det gå till? Det var tur att de hade en föreningsräv och en forskare till mentor – för det var svårt i början! Och det tog tid! Många timmar gick åt till att sitta i möten och hitta sätt att bestämma på. En del anställda blev frustrerade och sa: "Tidigare slösade vi en massa tid på administration! Nu går all tid till möten – när ska vi få jobba?". Men politikerna, föreningsrävarna och forskarna var både tålmodiga och modiga, de höll ut och stöttade. Och ett år senare, 2030, hade alla arbetsgrupper inom kommunen hittat sätt att ta beslut och samordna sig på.

När ansvaret delades på alla i gruppen och inte längre låg på en enda person, den före detta "chefen", ökade motivationen hos medarbetarna och ingen tyckte längre att det var rimligt att samordnaren skulle ha mer i lön än de andra. Den gjorde ju samma jobb som de andra, alla delade ju ansvaret för verksamheten. Att bli utsedd till samordnare var istället ett tecken på att gruppen litade på en, tills det var dags för någon annan att ta över. Under 1990-talet och den första fjärdedelen av 2000-talet ansågs ansvar vara något betungande som man skulle kompenseras ekonomiskt för. Det är så märkligt att idag 2056 titta tillbaka och försöka förstå det. Idag ser vi på ansvar som något som ger oss möjlighet att

handla. Att ha ansvar är varje människas rätt – hur kan man annars vara fri?

Tillbaka till kärnverksamheten

Det var några tumultartade år där i skiftet mellan 20- och 30-talet, för när vi började bestämma själva och samtidigt gick ned i arbetstid blev det uppenbart att många arbetssysslor egentligen var helt onödiga. När vi satt i våra arbetsgrupper och funderade över våra uppgifter insåg vi att vi många gånger hade gjort det onödigt krångligt och byråkratiskt för oss tidigare (eller ja, det var ju någon annan som hade bestämt att det skulle vara så...). De som jobbat ett helt liv sken upp och berättade att de återigen kunde känna den yrkesstolthet som de tappat bort under mätningarnas tid 1985–2026.

Vi började fokusera på kärnverksamhet och görande och vi slutade dokumentera vårt arbete hela tiden. Det blev plötsligt absurt att tänka på tiden när hemtjänsten skulle logga in och ut hos varje människa de besökte och att sysslorna var styrda av antal beslutade minuter! Det började låta som en fars! Nej, i stället började vi lita på varandra, det kom liksom med det där delade ansvaret. Det var vi i verksamheten som skulle ta beslut om verksamheten, och då behövde vi inte samla en massa data och dokumentation för att kunna redovisa vad vi utfört för “chefen” och “ledningsgruppen” och kungen och gud och hans moder. Vi bestämde, vi gjorde, och vi litade på varandra. Självklart fungerade det inte perfekt jämt, och idag 2056 har vi fortfarande mycket arbete med organiseringen. Och det kommer nog inte att försvinna. Vi människor är sociala varelser som behöver varandra, men alla är olika och det är ett ständigt arbete att komma överens. Ibland är det, precis som förr, någon som inte gör sitt jobb. Ibland blir det konflikter, och vi har varit med om samordnare som börjat

bli chefsliknande. Och visst tar det lite mer tid (och kan vara väldigt mycket mer tröttsamt och frustrerande!) att komma överens i en grupp än när en enda person bestämmer. Men i längden har vi vunnit mycket på det. Verksamheten flyter på bättre, vi har färre onödiga arbetsuppgifter och folk är stolta, aktiva och oftast glada.

När anställda fick ansvar, frihet och kontroll över sin vardag blev vi den första kommunen i landet utan en enda sjukskriven på grund av utmattningsångest! Det blev ett rejält mediauppbåd och det var också därför Folkhälsomyndigheten flyttade hit från Solna – men det är en annan historia.

Helheten uppenbarade sig

Med mer ansvar för hur arbetet skulle utföras blev det tydligt att vi varit blinda för hur saker och ting hänger ihop. Vi hade under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet i väst levt ett uppdelat, indelat och sönderhackat liv. Det gällde mycket: våra resurser, arbetet och vardagen. Vi hade förlitat oss på ett ekonomiskt system som krävde specialisering – varje enhet skulle uppnå maximal effektivitet i relation till investerad krona. Varken miljöeffekter eller sociala effekter räknades, det enda som värdesattes var ekonomisk vinning.

Jag minns att många bar på en känsla av otillfredsställelse och av att det var något som fattades. Idag, när jag lever i ett samhälle med respekt för miljö, människor och helhet vet jag att det vi saknade var relation och kontakt, att känna mening och att direkt kunna se konsekvenser och resultat.

Då var det inte ovanligt att köpa en tröja på internet, som var sydd under slavvillkor och färgad med miljögifter som förstörde dricksvattnet på andra sidan jorden. Det är sorgligt och absurt att tänka att vi levde så. Idag är vi medvetna om, och ser, följderna

och kostnaderna bortom prislappen. Jag tror att den där uppdelningen av allt, att vi inte kunde se var våra prylar och vår mat kom ifrån, att vi inte kunde se personerna bakom dem eller konsekvenserna av produktionen, också gjorde oss deprimerade. Att det bidrog till en slags existentiell fattigdom.

Jag började tänka på det där när jag hittade en låda i arkivet på biblioteket som det stod Tankesmedjan Ockelbo på. Det var anteckningar från intervjuer om det goda livet som hade gjorts för 30 år sedan. En av de intervjuade uttryckte det på ett träffande sätt, han såg att det var något som hade gått förlorat:

”Det kan inte vara så att allt bara finns uppdukat och att jag karar i mig. Det är en villfarelse. Det gäller ätande, köpande, att hinna med. Allt ska inte finnas så lättillgängligt. Vi får acceptera att vi lever med gränser. Ett gott liv är i stället att växa i sin egen längtan och sitt eget arbete för att nå att kunna äga och äta. Det är inget fel med att spara länge för att kunna köpa ett hus eller åka på en resa.”

Arbete som ger värde, inte förstör värde

När jag ser tillbaka på hur arbetslivet såg ut under mina första decennier som arbetande blir jag sorgsen. Tänk att vi var så många som tvingades utföra arbete som förstörde våra egna livsförutsättningar. Det är sorgligt med skadan som skett, men det som gör riktigt ont är det paradoxala i att vi tvingade så många människor att utföra handlingar som jag idag inte kan anse moraliskt riktiga. Om man inte hade ett jobb år 2026 var man körd, man var inte en värdig samhällsmedborgare, men vilka konsekvenser jobbet fick var oviktigt. Jag kan inte klandra någon eller mig själv för vad vi jobbade med, men tänk att vi förstört så mycket av naturen och våra egna livsförutsättningar genom just arbetet. Arbetet som samtidigt kan vara meningen i livet!

Ibland var miljöförstöringen uppenbar, som när maskinförarna i skogen hade som jobb att göra gigantiska kalhyggen, men ofta var den smygande. Ibland uppenbarade det sig först långt senare, som med PFAS: vi använde det i så många saker, och långsamt, långsamt blev det tydligt att det ledde till cancer. Även när det gällde utsläpp av växthusgaser gick det långsamt och återkopplingen var inte direkt, men egentligen förstod människor vad som hände och att vårt gemensamma agerande ledde oss mot fördärvet. Men på den tiden var ekonomin i sig det allra viktigaste värdet, den var inte längre ett medel för att leva gott, utan själva målet.

Jordbrukaren, skogsarbetaren, kassörskan, bussföraren, byggarbetaren, ekonomen, industrimaskinisten – alla kunde på den tiden ha ett arbete som hade del i att förstöra naturen. Men de kan också ha ett arbete som inte gör det. Idag skulle det aldrig komma på fråga att arbeta med något som förstör miljö och natur. Nu har jordbrukaren en balanserad djurhållning, god cirkulation på näringsämnen, god växtföljd. Skogsarbetaren plockhugger, kassörskan säljer ekologiska matvaror och schysst tillverkade kläder, bussföraren kör med fossilfri och sällan tom buss, byggarbetaren bygger i trä på mark som inte är lämplig för vare sig skog eller jordbruk, ekonomen räknar på vår hushållning snarare än på vinst, och industrimaskinisten tillverkar nytt stål av återvunnen metall – men bara så mycket som behövs, inte mer.

Hushållsarbete och ideellt arbete

När lönearbetet gavs mindre tid och lönen inte längre bestämdes ens värde blev arbetet mindre viktigt ur statussynpunkt. Det var en av de effekter som kom med jämlikheten. En intressant konsekvens blev att samtidigt som vi värderade helheter och relationer till andra högre, började det oavlönade arbetet jämföras med

lönearbete. Med oavlönat arbete menar jag det arbete som sker i hemmet och det ideella arbetet.

Det första handlar om att upprätthålla vårt eget och andras liv. Det är städning, tvätt, matlagning, barnuppföstran och omvårdnad av äldre. Om man odlar eller har djur för självhushåll faller också detta arbete in här. Om man eldar med ved är klyvning, sågning och travning arbete i hemmet. Det andra, det ideella arbetet, är det som utförs i föreningar, nätverk och andra sammanslutningar, som till exempel gemensamma midsommarfiranden.

Jag minns att det under början av 2000-talet var mycket diskussioner om det ideella arbetets kris. Det ansågs vara svårt att få folk till styrelser och ideellt arbete och vissa pratade om att man skulle börja ha arvoderade uppdrag, så att man fick en slant för mödan. Men de flesta harvade på ändå, vi höll nästan alla Folketshusföreningar, vävstugor, byrå och idrottsföreningar vid liv utan att betala någon för deras arbete. Den svenska folkrörelsetraditionen som en gång byggde upp demokratin i landet höll ut!

Det ideella arbetet är ju precis som lönearbetet för det allmännas bästa, eller åtminstone för en grupp människor som man inte räknar som sina allra närmaste, men skillnaden är att det görs utan lön. Även då, i början av 2020-talet, när allting handlade om ekonomi och pengar, och vi hade glömt bort att pengar var ett medel och inte ett mål i sig, fanns det massor av människor som utförde ideellt arbete vecka ut och vecka in. Det blev ett samtida bevis för människors drivkraft att arbeta även utan lön. De som på den tiden var emot medborgarlön menade nämligen att om vi inte tvingar folk att arbeta för att få lön så kommer de inte arbeta alls. Samma argument hördes från de som var emot jämlika löner. De sa att om vi inte har individuella löner som sätts utifrån prestation kommer folk att förlora motivationen till att arbeta. Men allt ideellt arbete som utfördes vittnade om en annan logik.

I vad består drivkraften att arbeta ideellt? För oss idag är frågan så självklar att det är svårt att ens svara på den, men då, 2026, var det många som inte såg drivkraften: att det helt enkelt är meningsfullt, det ger något tillbaka. Nu när det ideella arbetet är minst lika viktigt som lönearbetet i människors liv har det hänt mycket i samhället. Den minskade arbetstiden för lönearbete har gett utrymme att lägga mer tid på föräldrakooperativet, basketlaget, koloniföreningen, (parti)politiken. Vi gör mer själva och behöver mindre pengar för att köpa tjänster och varor, samtidigt som vi känner gemenskap, mening och stolthet över vad vi gör. Fler gör saker för andra för att de vill, inte för att de måste.

Arbete, status och identitet

I ett annat utsnitt i de där intervjuerna om ett gott liv som jag skrev om nyss, fanns ett svar på en fråga om vad den intervjuade ansåg vara ett gott liv:

”Jag var inte slutkörd, men det hade bara varit jobb. Jag ville fylla mitt liv med innehåll, med annat än jobb. Ett jobb är ju faktiskt inte ens identitet, men särskilt i Sverige så blir man alltid bedömd efter det jobb man har, man ÄR sitt jobb. Om man har ett coolt jobb är man intressant, har man inte det så får det vara, typ. Det är ytligt! Det är ju aldrig någon som frågar: ’Vilken bok läste du senast?’. Nej, det är alltid: ’Vad jobbar du med?’”

Det är med en svindlande känsla jag läser raderna nu, 2056. Tänk vad mycket som har hänt på kort tid! Efter några år, kanske runt 2035, i alla fall 2040, slutade jobbet vara så centralt i människors liv som den intervjuade från 2024 beskriver. Livet utanför arbetet tog mer plats i våra identiteter och arbetet i sig minskade i betydelse. Det förblev förstås viktigt och det var härligt att kunna få bära

sin yrkesidentitet med stolthet när det blev möjligt att utföra ett bra jobb. Men paradoxalt nog gjorde det inte att yrket tog över som identitet. Nu behövde vi inte klamra oss fast vid den status som en arbetstitel gav. När vi lade mer tid på andra saker blev vi också mer människor. När jag idag träffar nya personer frågar jag sällan vad de jobbar med, jag tycker att det är mer intressant att veta var de kommer ifrån, var de bor nu, vad som engagerar dem, vilken politisk fråga de brinner för och om de har läst någon bra bok på sistone.

En ekonomi som arbetar för oss

Från
Hamid Osman
f.d. ordförande i Frambanken
Byvägen 16, Ockelbo

Till
Jeanette Lindelöv
Gävle sjukhus

2056-10-23

Hej!

Hoppas du mår okej efter den totala chocken det måste ha varit att vakna upp efter en så lång koma-period, sedan våren 2026 – helt otroligt! Som du säkert vet från annat håll är nu året 2056 och jag är väldigt glad att få välkomna dig tillbaka till en värld som på många sätt hittat nya och bättre vägar än den du lämnade. Det är förhoppningsvis upplyftande, mitt i all förvirring du säkert känner, att vi har tagit steg mot en mer rättvis, jämlik, fri, demokratisk och solidarisk värld. Och att även om effekterna av klimatförändringarna är påtagliga, har vi faktiskt klarat av att bygga något bättre på ruinerna av den energislukande värld du somnade in i.

Men hursomhelst så har jag blivit ombedd att förklara lite mer om hur ekonomin ser ut idag. Jag vet att du kunde mycket om ekonomi då, men för säkerhets skull försöker jag förklara allt så

ingående jag kan – hoppas du inte tycker att det blir trädigt! Det kommer bli ett ganska personligt brev som utgår ifrån mig, där jag också försöker minnas hur det var 2026 för att sätta dagens samhälle i kontext, så jag hoppas det ger dig en bra bild av hur vårt ekonomiska system ser ut idag och hur vi kom hit. Välkommen till 2056!

Jag kommer så väl ihåg hur irriterad jag tidigare var på alla dessa experter som uttalade sig om *Ekonomin*. På “din” tid pratade vi ju ofta om *Ekonomin* som om det var en slags blobb som vi kunde *försöka* förstå oss på, vi tänkte att experter eventuellt skulle kunna förutse vad som skulle hända med den härnäst men att vi som samhälle egentligen inte hade någon särskilt stor makt att bestämma över den. Vi såg den nästan som en gud vars vägar är outgrundliga, snarare än något vi faktiskt är med och skapar. Det här expertstyret och tillbedjandet har vi tack och lov lämnat idag. Det är inte alltid lätt att veta vilka effekter våra åtgärder har, men vi vet att vi har makt att bestämma hur vi vill ha det!

Att komma dit vi är idag har också varit en kamp mot ekonomins Goliat: de superrika. Vi hade då byggt ett system som ackumulerade ett större och större värde hos färre och färre, som många såg upp till – det här kanske du kommer ihåg, Elon Musk och gänget. Men fler och fler började med tiden inse att detta inte var ett system som vi behövde ta som naturgivet. Det var inte längre: “ja, men det är ju så det funkar”, utan istället: “det här systemet som bara tjänar de redan rika är ju felbyggt”. Men att ta makt från dem som genom det felbyggda systemet fått den, det var inte lätt. Vi behövde många gånger sätta hårt mot hårt, men styrkan fanns och finns fortfarande i flertalet. Det var dramatiskt, och är det än idag, men nu har det stora flertalet börjat återta makten, vilket märks

här hemma i Ockelbo. Världsekonomin kan jag såklart också skriva spaltmeter om, men vi fokuserar nu på hur det ser ut och är här hemma.

Här är tiden med strama budgetar förbi. Vi har kastat av oss det finanspolitiska ramverkets tvångströja och bedömer i stället en budgets hållbarhet utifrån munkmodellen, en modell där ekonomisk framgång mäts i förhållande till hur människors behov tillgodoses utan att jordens ekologiska gränser överskrids. Det finanspolitiska ramverket var ju de självpåtagna budgetregler för statens finanser som under lång tid förbjöd staten från att gå med underskott, och därmed omöjliggjorde större investeringar.²⁰

Det som begränsar våra satsningar idag är i stället de *faktiska* resurserna – arbetskraft, naturresurser, kompetens och tid – inte pengarna. Kommunens ekonomiska uppgift är nu inte att ha en penningbudget i balans, utan i stället munkmodellen i balans – invånarna ska ha ett gott liv och få sina behov tillgodosedda utan att man överskrider jordens ekologiska gränser. Redan 2026 fanns det faktiskt flera kommuner och städer som hade påbörjat ett sådant arbete²¹, och det spred sig! Kommunens pengar investeras i våra behov, till exempel bostäder, energi och vatten, och i att bromsa där vi riskerar att överskrida ekologiska gränser, till exempel våra koldioxidutsläpp.

Här i Ockelbo har vi kunnat göra stora investeringar bland annat i vårt badhus, bostadsbeståndet i Ockelbogårdar, skolan och äldreomsorgen. I början av det här ekonomiska paradigmskiftet hade

²⁰ Läs mer om kritiken mot det finanspolitiska ramverket till exempel hos idéinstitutet Katalys som skrivit rapporten ”Investeringssveket”.

²¹ Tomelilla kommun var 2021 först ut att påbörja en implementering av munkmodellen. Planer och/eller projekt som utforskar implementering finns i Kalix, Vadstena, Berg, Köpenhamn, Amsterdam och Bryssel.

vi också mycket arbetskraft. Det var många som gick arbetslösa men som med en ny syn på vad ekonomin skulle göra för oss kunde ges meningsfull sysselsättning. Förut hade inställningen varit att om det inte fanns pengar gick det inte att anställa, även om behovet fanns – jag minns till exempel att vårdpersonal nästan stressade ihjäl sig i stället för att få fler kollegor, samtidigt som nästintill 10 % av befolkningen gick arbetslösa. Det var ett enormt resursslöseri, för ekonomi handlar ju egentligen om just att vara smart med våra resurser, inte om att stirra sig blind på siffrorna. Det var skönt att äntligen se mina grannar och medmänniskor få en chans att bidra med vad de kunde, eller kunde få lära sig. Vi var många som med ny framtidstro högg i med att bygga upp det som det trasiga systemet länge försummat.

Då runt 2026 var man rädd att inflationen skulle sticka iväg om man skickade in mer pengar i omlopp, till exempel genom att anställa fler i vården. Men återigen var det för att vi på den tiden hade låst in oss i ett system som vi inte kunde påverka eftersom vi hade alldeles för få verktyg, i alla fall sådana som vi hade demokratisk makt över. Det handlade vad gäller inflationsbekämpning bland annat om att kunna stötta upp för att undanröja flaskhalsar i produktion, riktade momssänkningar och marknadsregleringar – men kanske framförallt en helt förändrad banksektor!

Nu har vi nämligen två lokala banker, som båda drivs i föreningsform men med lite olika inriktning. Frambanken fokuserar främst på kommunens finansieringsbehov och Wijbanken på privatpersoner och företag. Räntorna är generellt sett låga till sådant som är samhällsnyttigt, höga till det som inte är riktigt lika säkert att det är det och lån ges inte alls till spekulativa syften. Reglerna för ban-

ker är nu mycket hårdare och banktillstånd ges bara till demokratiska organisationer som inte har något vinstsyfte, och de måste också vara systemiskt solventa, något jag beskriver mer alldeles strax.

Om vi blickar tillbaka var det ju så på din tid att ni gett privata banker det enorma samhällsuppdraget och makten att både skapa det mesta av de nya pengarna i ekonomin och samtidigt bedöma vad de skulle användas till. Med dagens ögon känns det faktiskt helt befängt! Det var kanske inte många som visste om det då, men just skapandet av krediter av privatägda banker, till exempel genom ett på den tiden så vanligt bolån, var det som tillförde den största delen nya pengar till ekonomin. Detta skapade en strukturell instabilitet i hela systemet, vilket gjorde att bubblor kunde uppstå eftersom det ofta inte fanns något reellt värde bakom de summor som banken lånat ut, en problematik som sedan spred sig när bubblorna sprack.

Kravet på systemisk solvens gör i stället systemet mer stabilt. Det innebär att skulderna i bankernas balansräkningar inte får överstiga det som på tillgångssidan kan betecknas som *reellt värde*, alltså till exempel ett hus, en maskin eller liknande. Även statligt utgivna pengar räknas som reellt värde, då staten inte kan bli bankrutt i sin egen valuta. Det som inte räknas som reellt värde är finansiella tillgångar som exempelvis ett lån till någon annan, eller aktier. Det betyder alltså att en banks skulder måste backas upp av motsvarande värde i saker som faktiskt finns. Om du tycker det här är intressant finns det mer att läsa om både systemisk solvens och hur banksystemet såg ut på din tid, till exempel då hur det går till att “skapa” pengar genom krediter, i boken *Capitalism and the market economy* av Jonathan McMillan.

Till skillnad från när bankerna skötte sin låneverksamhet helt utan insyn är vi idag istället många som är engagerade och aktiva i diskussionen om hur utlåningen inom våra två bankföreningar ska se ut, på samma sätt som på många andra ställen runtom i landet. Bankföreningar är, utöver staten, de enda som får skapa pengar genom krediter och det sker som sagt enbart till samhällsnyttig verksamhet. Allt det här står i stadgarna för våra bankföreningar, något jag är ganska stolt över att ha varit med och byggt upp. Självklart är vi i föreningen inte alltid överens om vad som är samhällsnyttigt, men diskussionen är levande.

I början fanns mycket reella resurser över i samhället, framförallt i form av arbetskraft, och då fanns många projekt att låna ut till. Det som vi dock gemensamt alltid måste se till att hålla koll på är att vår verksamhet inte får gå ut över något eller någon annan och att den håller sig inom planetens gränser – och det är kanske det allra svåraste. Tur är väl då att utbredd akademisk kompetens och forskning finns att tillgå för alla bankföreningar när de tar sina beslut.

Bankföreningarna i vår kommun är utformade så att man som skriven i kommunen automatiskt räknas som medlem och därmed har rösträtt på stämmorna. Andra bankföreningar i landet har lite andra upplägg, men så har vi gjort här. Jag är väldigt glad att jag var den första som fick förtroendet från Frambankens medlemmar att efter dess bildande företräda banken som ordförande. Valen är på fyra år och omval kan inte ske, vilket är rätt skönt då det är en viktig roll med stort ansvar. Vi här i Ockelbo var bland de första med att starta upp bankföreningar efter att regleringarna av privata banker började införas, så vi var lite av pionjärer i att skapa den stadga som kom att bli bärande för bankföreningsrörelsen. Denna portalparagraf finns nu även formulerad i lagtext:

“All ekonomisk makt utgår ifrån folket, som representeras av bankernas medlemmar.”

Det var inte lätt att komma dit, men förutsättningen för att lyckas var insikten om att det var folkets resurser som utgjorde säkerheten för de tidigare privata bankernas spekulation. Det var ju alltid vi som fick rädda dem ur de återkommande spekulationsbubblorna! Det skapade en rörelse som växte sig allt större – skulle vi stötta upp dem med den här säkerheten ville vi ju delta i organiseringen av bankväsendet! Den på din tid givna idén om att banker skulle organiseras med privat ägande som styrning började brytas upp, och nu i efterhand tänker vi på det på samma sätt som om vi hade bett några få människor att äga och kontrollera allt vatten – det vore ju helt befängt! Nu ser vi nästan alltför tydligt att ekonomin är en gemensam nyttighet som vi gemensamt behöver ta beslut om.

Förutom mitt uppdrag som bankordförande har jag också arbetat mycket på Ica Ugglebo, som redan under din tid var unikt genom att ha en bred bas av lokala ägare. Den butiken, tillsammans med Tempo i Åmot, gick senare i bräschen för ett annat ekonomiskt paradigmskifte, nämligen övergången till personalägda företag. Här i Ockelbo fanns drivkraften och en entreprenöriell anda som visade för en hel värld hur vi kunde ta kontroll över det meningskapande arbetet i stället för att låta det suga ut oss.

Redan 2027 hade kommunen påbörjat ett stort samarbete med LO och Coompanion²² för att kunskapshöja om personalkooperativ, ekonomiska föreningar, bygdebolag och andra organisationer med delat ansvar och ägande. Det var föreläsningar,

²² Coompanion är en organisation som arbetar för fler kooperativa verksamheter och företag och finansieras till stor del av staten genom Tillväxtverket.

rådgivningar, utbildningar och samarbeten med banker och jurister, och folk i Ockelbo hakade på. Bland annat gjordes en studieresa till Vika och Maskinsystem AB, som varit ett kooperativ sedan 2006 när personalen tog över från en ägare som ville gå i pension.

Både ICA Ugglebo och kooperativet i Åmot (Åmotsbruks handel) hade redan sedan tidigare ett gemensamt ägande av verksamheterna, men valde olika vägar framåt. ICA omvandlades efter en tid till ett personalägt företag medan Åmotsbruks handel utvecklades vidare i sin form som byaägt. Flera andra verksamheter i Ockelbo hakade på när ägare som ville lämna över sina livsverk utan att riskera att bli uppköpta och nedlagda sålde till personalen eller till andra former av gemensamt ägande. Visst var det svårt för många att ge upp den makt man hade, men insikten att det gynnade både orten och företaget på lång sikt gjorde att man ändå genomförde dessa omorganiseringar. Även facken och kollektivavtalen behövde sedan förstås anpassas efter denna nya typ av ansvarsfördelning.

Det började lokalt, men med tiden fick fler och fler runtom i landet upp ögonen för att det dåvarande paradigmet med diktatorisk ägarmakt var förlegat och faktiskt inte heller uppnådde lika goda ekonomiska resultat som lokalt ägda företag. Man insåg att de stora företagen både i Sverige och världen ägdes av så kallat "ansiktslöst kapital", till exempel fonder eller pensions- och aktiesparanden, det vill säga av sådana ägare som inte egentligen hade någon vilja att kontrollera företagen de ägde. Det enda kravet som dessa ägare hade på verksamheten var i princip kortsiktig avkastning, vilket gjorde att de styrelseproffs som fattade besluten bara hade som mål att garantera snabb utdelning på kort sikt, inte att driva företaget på ett bra sätt långsiktigt. De som arbetade i

företaget skulle “vridas ur” så mycket som möjligt för att ge god avkastning. Men eftersom ägarna (fonder, pensionssparare med flera) inte hade någon egentlig vilja till inflytande i företagets verksamhet var det faktiskt ett väldigt bra tillfälle att förändra positionerna – lokalt ägda och långsiktigt förvaldade verksamheter gav ju på sikt minst lika hög avkastning som den styrelseproffsen kunde leverera! Men det krävdes som sagt att man verkligen tänkte om, framförallt inom facken, som ju var och fortfarande är en stark kraft.

Vi som fört fram den här omorganiseringen av ekonomin är en bred vänsterrörelse, med bland annat en omdanad socialdemokrati som en stor samlingspunkt. Nyckeln låg i att vi helt enkelt slutade se “marknaden” och “ekonomin” som en nästintill gudomlig mekanism, som bara dess “präster” – ekonomerna – kunde sja om. I stället tog vi rodret och började använda oss av både nya och gamla verktyg, för att på olika sätt få ekonomin och marknaderna att arbeta FÖR oss och det allmänna bästa, i stället för att vi skulle arbeta för dem.

Något som kan vara värt att ta upp i sammanhanget är också informationsflödet i ekonomin, vilket var en svår nöt att knäcka och skulle kunna ses som en av anledningarna till att vi överlät så mycket av makten till ett fåtal, då för mer än 100 år sedan. Knäckfrågan var hur vi skulle kunna få tillräckligt med information för att kunna fatta ekonomiska beslut, och det stora argumentet mot att demokratiskt styra över ekonomin var att vi saknade information om till exempel vad som behövde tillverkas, transporteras eller lånas ut till. Det tidigare paradigmet sa i princip att prissignalerna, genom “den osynliga handen”, var det bästa

sättet att få den informationen, folket skulle inte ha något att säga till om.

Nu i efterhand låter det ju helt uppåt väggarna, men å andra sidan så fanns det då faktiskt också ett reellt problem i att informationen kring marknaden helt enkelt var svårare att få tag på. Idag har vi en helt annan teknik för att få den informationen i realtid och större datorkraft som kan göra systemanalyser²³, vilket gör att demokratiskt fattade beslut kan grundas på bättre data än “den osynliga handens”, men med ett annat mål i sikte: vårt gemensamma bästa. Läs gärna mer om hur den här planerings- och informationsdebatten har sett ut genom tiderna fram till din i *Folkrepubliken Walmart* av Leigh Phillips och Michal Rozworski. Den breda vänsterrörelse som drivit detta har också tack och lov sedan länge släppt den nu föråldrade idén om centraliserat ekonomiskt beslutsfattande, alltså att det bara skulle vara några få “i toppen” som bestämmer förutsättningarna för en planerad ekonomi. Det skulle ju även det bli odemokratiskt, oavsett om vi skulle tillsätta dessa “i toppen” på demokratiska vägar. Makt ska spridas ut, inte koncentreras.

Oj oj, nu har jag skrivit långt och mycket! Förhoppningsvis har du fått en liten känsla av var vi befinner oss idag, av den värld du vaknat upp till. Jag är så glad att kunna välkomna dig tillbaka till en verklighet som har tagit så många bra steg mot att mer vara till för allas bästa, i stället för fåtalet! Men självklart är inte allt guld och gröna skogar. Det finns fortfarande hur mycket problem som helst, och såklart också mängder med meningsskiljaktigheter, som sig bör, men visst är vi på rätt väg? Eller vad säger du? Ser fram

²³ Se till exempel försöket i Chile ”Project Cybersyn” som 1971-73 med begränsad datorkraft byggde ett ekonomiskt beslutssystem. Liknande system skulle vara enklare att genomföra idag med större datorkraft.

emot att prata vidare om allt detta med dig, inom våra bankföreningar eller bara på en fika när du känner dig redo för att möta världen igen. Godmorgon sjusovare, och välkommen till idag!

Fri att leva

I Ockelbo 2056 är du

fri att ha makt
tillsammans, att besluta ihop
att ta ansvar och ha agens

fri att leka
och experimentera, genom hela livet
att vara dig själv, att sticka ut
eller att vara som alla andra

fri att älska
dig själv
och andra, hur och vem som helst
och i det kunna vara sårbar
på en trygg grund

fri att skapa
för skapandets egen skull
sjunga, rita, samla på pinnar, göra kläder eller datorspel
eller något helt annat, bara för din skull
eller för allas beskådan och förundran

fri att lära dig
nya saker du är nyfiken på
som du blir duktig på och kan bidra med
eller bara för att

utan krav på resultat

fri att bli sedd
stå i centrum
eller bara bli bekräftad på det sätt som passar dig
och att vara för dig själv när du behöver

fri att ta emot hjälp
och att ge
till andra

fri att känna mening
att ha sysselsättningar som är meningsfulla
att känna att det du gör betyder något

fri att välja sätt att leva
som du själv vill
och att ångra och testa nytt

fri att vara rotad på en plats
och att bryta upp rötter

fri att tro på något större
att utöva som du vill
som skapar mening för dig

fri att ha tillit
att lita på att andra vill dig väl
att lita på att det går som det ska
och om det inte gör det, att vi löser det
tillsammans

fri att ha tillräckligt
av mat, pengar, husrum
och guldkant

fri att ha makt, att leka, älska, skapa, lära, bli sedd, ta
emot och ge hjälp; att känna mening, välja sätt att leva,
vara rotad, tro på något större, ha tillit och att ha
tillräckligt av det du behöver

utan att det går ut över någon annans frihet, utan att
skapa ofrihet någonstans, inte heller där du inte ser det

att respektera din egen frihets gränser för att inte
inkräkta på någon annans

Fri att leva.

Maten i centrum

Jamila, 56 och Pär, 16

Pär slänger ryggsäcken på stolen i hallen och sparkar av sig skorna mot skohyllan. Han kommer in i köket och ser Jamila stå vid köksbänken och hacka lök.

“Alltså... hur levde ni när du var ung egentligen? Jag fattar ingenting!”

Jamila ser frågande och ömsint på sin sextonåring.

“Vad menar du älskling?”

Pär himlar med ögonen och suckar.

“Ja, mat till exempel. Idag sa Märta, du vet samhällsläraren, att ni ‘älskade’ mat”, Pär sätter två fingrar i luften och gör citationstecken när han säger älskade, “men ni respekterade den inte. Alltså typ att ni tyckte att ni hade rätt att ha mat från hela världen i affärn? Hon berättade också andra knäppa grejer, som att ni hade för mycket mat och åt för mycket? Och att en lax kunde odlas i Norge, skeppas till Kina för paketering och sedan tillbaka hit till Sverige? Och...” Pär växlar mellan att vara road och arg. Han höjer ögonbrynen och fnyser.

“Varför reagerade ni inte på att sockerärter flögs till Sverige från Sydafrika? Och sedan kunde ni ändå kasta dem för att de började se lite dåliga ut?” Pär's ögonbryn skiftar mellan att bekymrat närma sig näsan och frågande åka upp i pannan. “Är det sant? Och... är det sant att ni till och med kastade kött?”

Hans mamma tittar på honom, hon ser ledsen ut. Tålmodigt har hon låtit honom tömma ur sig sin frågande, besvikna frustration.

“Ja”, säger hon uppgivet. “Det var så då. Det var... normalt.” Hon har inget mer att säga, kan inte säga något mer. Det finns

fortfarande inga ord för den skuld som senare uppenbarades för var och en som levde i vad som kom att kallas slöseriets halvsekel, 1980–2030.

“Men hur kunde ni inte fatta att ni levde i ett låtsasöverflöd? Att vi skulle få betala priset? Att ni levde på bekostnad av andra, fattigare människor?”

Hans mamma ser på honom igen och känner en klump i halsen. Hur många gånger har hon inte frågat sig själv samma sak. Hur många gånger har hon inte funderat över hur väl ekonomin på den tiden dolde relationerna mellan den som producerade maten och den som åt den.

“Jag vet att det är ofattbart, Pär. Men på den tiden... Det ekonomiska systemet gjorde det svårt för folk att se det direkta sambandet, konsekvenserna. Allt var värderat i kronor och ören, och då menar jag verkligen allt. Pengarna var det enda som räknades. Det var tillåtet att optimera smakerna i maten så att det blev svårt att sluta äta fast man var mätt och det var svårt att undvika den onyttiga maten eftersom den var billigare än den nyttiga. Vi blev bombarderade av onyttigheter eftersom de som tillverkade och sålde dem tjänade pengar på att vi inte kunde motstå dem”.

Pär har sjunkit ihop på kökspallen och tar en tugga från ett äpple han hittat i fruktskålen.

“Ja, jag vet. Du har sagt det förut. Men det låter så absurt. Ni var ju helt sjuka på den tiden. Hur kunde ni vara så... barnsliga?” Han tittar på henne och förställer rösten till ett barns: “Jag vill ha den här bananen även fast den måste resa 700 mil med båt för att komma hit.”

Hans mamma lipar åt honom mellan tårarna som lökhackningen framkallat.

“En annan sak som är svår att föreställa sig är att ni var så få personer som producerade maten. Maten är ju grundläggande för vår överlevnad och ändå hade ni ett så sårbart livsmedelssystem där bara några få var bönder?”

Jamila tar skärbrädan med lök till spisen och stryker med kniven ner löken i stekpannan där smöret smält.

“Ja, det var en lite märklig logik kan man tycka såhär i efterhand. Men kom ihåg att enligt logiken som vi hade då skulle allt centraliseras och effektiviseras i så stora enheter som möjligt. Man tänkte att det var rationellt och därför främjade ekonomin det.”

Hon fortsätter: “Men jag minns skiftet tydligt, och det var så häftigt när det började hända grejer! En tid av förändring. Det likasom bubblade överallt, och kommunen hängde med. En viktig grej här i Ockelbo var ju faktiskt något så trist som ett dokument!”

Pär höjer ena ögonbrynet, flinar och kastar äppelskrutten mot sin mamma. Hon parerar skrutten som flyger ut i vardagsrummet. Hennes intresse för policyer, byråkrati och planer är skumt, och dötrist.

Hon flinar tillbaka och fortsätter: “När kommunens nya livsmedelsstrategi kom 2027 fungerade den bättre än någon kunnat tro.”

Där kom det... Pär suckar och lägger upp benen på köksbänken.

“Det geniala var att strategin utgick från att man skulle främja och testa en mångfald av livsmedelsproduktion, alltså motsatsen till den tidigare logiken om centralisering och effektivisering, och att det uttalade målet var att hitta gränsen för vad som är kommunal verksamhet vad gäller livsmedelsförsörjning. Man skulle jobba både för att ha en blomstrande marknad med företagare inom livsmedelsområdet och en robust egen produktion till de kommunala verksamheterna.”

Jamila har kommit igång och Pär tar ännu ett äpple, han vet att det kommer dröja innan det är dags för kvällsmat. Men han vill höra mer. Han vet ju att hans mamma varit med och jobbat med det där när hon var anställd på kommunen, hon har berättat en del om det förut. Men då hade han inte varit så intresserad. Det är annorlunda idag, den där ilskan han hade med sig hem från skolan har också väckt en nyfikenhet.

Den första tiden: kommunal hävstång

Hans mamma fortsätter att berätta:

“En av de första sakerna som fungerade som hävstång för att öka antalet livsmedelsproducenter var de kooperativ som bildades ur ett samarbete mellan några odlare, Coompanion²⁴ och kommunen år 2030. Tanken var att vi skulle utgå från det tidiga 1900-talets Kooperation när föreningar som Scan och Arla (dåvarande Mjökcentralen) bildades för att enskilda mindre bönder samordnat skulle kunna leverera varor till städerna. Vi tänkte att om vi vill ha många mindre fristående matproducenter, skulle ett liknande samarbete kunna vara en väg framåt.

Men det var förstås viktigt att lära av historien också. Den här gången skulle kooperativen förbli små och lokala för att undvika det som hände under mitten av 1900-talet med den tidiga centraliseringen och sammanslagningarna, men också senare med exempelvis Arla, under slöseriets tidsålder. Även om Arla då fortfarande rent tekniskt ägdes av bönderna, var samma Arla ett globalt företag som justerade priset enligt den globala marknaden,

²⁴ Coompanion är en organisation som arbetar för fler kooperativa verksamheter och företag. De ger rådgivning och driver projekt. De finansieras till stor del av staten genom Tillväxtverket.

vilket pressade ned ersättningen för mjölken så att bönderna fick det svårare att gå runt.

Idén om att bilda nya kooperativ lokalt i Ockelbo var en lösning på problemet med upphandlingsreglerna. År 2027, när livsmedelsstrategin skrevs, var upphandlingskraven mycket strikta och ekonomiskt inriktade. Om en kommun skulle köpa in något var det den med lägst pris som uppfyllde de krav som kommunen satte upp, som skulle få sälja. Det kunde vara ett företag långt bort, typ i Spanien, eller nära, det var helt enkelt priset som avgjorde.

Lagen skulle komma att förändras, men då var den fortfarande mycket strikt, byråkratiskt tung och inriktad på ekonomi, vilket gjorde att det var svårt för mindre producenter att leverera till kommunen. Men med kooperativ som bestod av flera producenter kunde byråkratin samordnas och en större volym och mångfald av varor kunde garanteras. Samtidigt kunde även de allra minsta producenterna vara med och leverera till kommunen. Det gav dem en stabil inkomstkälla som gjorde att de vågade skala upp sin odling eller köttproduktion tidigt. Det här systemet gjorde att många som var intresserade av att producera mat vågade prova. Vår kommun hade redan gjort en del arbete för att inom upphandlingsreglerna kunna styra mot mer lokalt producerad mat, så det var enkelt att fortsätta på samma väg.

Jag minns det där första mötet som vi på kommunen och Coompanion bjöd in till. Fokus var på äggproduktion. Vi satt i trädgården hos en av de små producenterna som fanns då, Jädraås mat. Det var några personer som hade höns för husbehov som var där och några som redan sålt ett tag i gårdsbutik. På sittande möte enades deltagarna om att de skulle starta ett äggkooperativ! Kooperativet skulle stå för den kunskap som behövdes för att leverera till kommunen och för samordning, vilket gav alla en stabil

försäljningskanal att räkna med under flera år framöver. Kooperativet skulle vara öppet för att ta emot fler medlemmar så att ännu fler skulle kunna få en trygg grund för att starta en verksamhet.

Det togs också flera andra steg som främjade användandet av lokal mat inom kommunen. 2030 köpte vi in levande djur som vi upphandlade skötseln av – det var alltså en bonde som skötte korna, men kommunen som ägde dem. Vi skämtade mycket om att korna bodde på “kotell”. Det var efter ett studiebesök i Härjedalen, som haft “ko på rot” sedan 2014,²⁵ som beslutet om att göra på liknande sätt även i Ockelbo togs. Köttet från djuren gick sedan till förskolor och äldreboenden.

Under ett annat studiebesök, i Göteborg, träffade vi en kommunal stadsbonde²⁶ som också inspirerade oss i det fortsatta arbetet. Att det blev så många studiebesök och fanns en sådan framåtanda hade nog delvis att göra med att folk i slutet på 20-talet hade börjat få upp ögonen för hur sårbart vårt livsmedelssystem var. Upprustningen och beredskapsuppvaknandet som kom med Ukrainakriget och klimatförändringarna som började bli påtagliga påverkade nog. Jag minns att det fanns en känsla av att vi befann oss i en brytpunkt, att vi behövde återgå till vad som var viktigt egentligen, och då var förstås maten ett huvudområde. Så en tid efter studiebesöket i Göteborg annonserade vi ut tjänsten som Ockelbos första kommunbonde. Denne fick så småningom kollegor och idag är det en helt vanlig verksamhet i alla landets kommuner. Som du vet jobbar några på de två gårdar som kommunen äger, där maten går direkt in i kommunens verksamhet. De andra

²⁵ Härjedalens kommuns hemsida: Kommunen gör ny upphandling av ko på rot, januari 2025.

²⁶ Modellodlingen på Angereds gård började som ett projekt 2019 och slutade i ordinarie verksamhet. Göteborgs kommuns hemsida: Göteborgs nya stadsbonde ska stärka stadens odlingar och beredskap, mars 2025.

kommunbönderna vet du ju också vad de gör, de jobbar nära äldrevården och skolan ihop med verksamheternas självhushållningsansvariga.

Den nya rollen som självhushållningsansvarig började som ett pilotprojekt på Åbyggeby skola 2033, i samarbete med landsbygdscentret där, och nu finns de på varje skola och boende – överallt inom kommunens verksamhet där det finns människor som ska äta. Idén var från början att den självhushållningsansvariga planerar, sköter, skördar och lagrar. Målet var satt till att efter tre år skulle 25 % av maten som äts i verksamheten produceras genom självhushållning på verksamheten. På landsbygdscentret skapades grönsaksodlingar och både ett par utegrisar och en flock höns köptes in. Efter de tre pilotåren började man få kläm på vad som var viktigt och hur självhushållningen kunde samköras med undervisning, och konceptet spreds till resten av skolorna, förskolorna och äldreboendena.

Från mitt perspektiv kan jag se att det har gett lite olika effekter, bland annat att ni ungdomar, förskolebarnen och de äldre är involverade i sin egen matproduktion. Gemensamt är att alla känner att de har en uppgift, känner sig betydelsefulla. En framgångsfaktor för projektet tror jag var att vi tidigt tog hänsyn till de olika platsernas förutsättningar och att den självhushållningsansvariga även hade en pedagogisk roll.

Än idag, år 2056, är vi inspirerade av både Härjedalen och Göteborg: här har vi fortfarande både upplägget att kommunen enbart äger djuren och lejer bort skötseln, och att man har både djur och skötsel i kommunal verksamhet.

Kommunen insåg också att utbildning behövdes för att höja kunskapen kring ekologiskt hållbar småskalig produktion av råvaror, vilket skulle bidra till att öka den lokala produktionen av livsmedel.

Därför gavs Wij trädgårdar i samarbete med lokala gårdar som exempelvis Säbyås gård i uppdrag att ta fram både en vuxenutbildning och en gymnasieutbildning. Sedan dess har många Ockelbobor och även inflyttade utbildats och det har gett resultat – vår kommun är idag en mosaik av mindre producenter!

Innan projektet drog igång ställde sig många tveksamma till om Ockelbo skulle klara av att bedriva gymnasieutbildning, men satsningen blev startskottet till en ny form av undervisning där gymnasieelever och vuxna lär sig tillsammans.

Ett annat viktigt steg var den markering kommunen gjorde i och med beslutet att all vår jordbruksmark skulle skyddas mot bebyggelse och hårdgörning, alltså att man packar jorden för att asfaltera eller bygga hus på den. Ganska snart hängde resten av grannkommunerna på.”

En ljudlig suck kommer från Pär.

“Det är helt otroligt att ni byggde på jordbruksmark! Märta berättade idag på lektionen att de stora svenska städerna expanderade under den här perioden, på typ den bästa jordbruksmarken som fanns?”

Jamila nickar, rör i löken i pannan och svarar:

“Ja. Det var så. Det var ganska lätt att hitta undantag från förbudet att exploatera jordbruksmark på den tiden. Med det överflöd av mat som fanns i butiken var det få som förstod hur värdefull vår bästa jordbruksmark var.”

Dyr mat men hemjord nougat

Jamila fortsätter: “Men det var som om förändringen låg i luften. 2030 kom äntligen en ganska hög skatt på socker och ohälsosam ultraprocessad mat. Efter decennier av dyr bra mat och billig skräpmat började matvanorna styras om även genom ekonomiska

incitament. Idag är det svårt att tänka sig hur man resonerade på den tiden: alkohol och tobak hade höga skatter eftersom de ansågs vara dåliga för hälsan, därför ville man hålla nere konsumtionen genom att göra varorna dyrare. Men socker och skräpmat, den var inte bara billig, det var också tillåtet att locka folk att äta den genom reklam.”

Pär tar av sig ena strumpan och synar ett hål i den.

“Reklam! Du skyller ofta på reklam. Jag vet ju typ hur den fungerade, men var den verkligen så kraftfull? Är det inte så att det bara är lätt att skylla på den?”

“Ja, man kan ju tycka att det är ett lätt sätt att komma undan ansvar. Reklamen var ju typ som en annons. Men den var SÅ MYCKET kraftfullare. Den utformades av experter på manipulation, som lutade sig mot beteendevetenskap för att övertyga folk att känna ha-begär för en viss sorts vara, så att de skulle tro att de verkligen behövde just den. Men det är en annan historia. Nu håller vi oss till själva maten.

Det var intressant när skatterna på dålig mat kom eftersom vi var i en tid där hushållen hade det knapert. Matpriserna hade redan ökat under den stora inflationen under 2020-talet och många hade skyhöga boendekostnader. Det var svåra år innan det vände. Men när arbetstiden minskade fanns mer tid till att göra saker i hemmet, bland annat laga mer mat från grunden. Råvarorna var billigare än halvfabrikaten, även om all mat blivit ganska dyr i affären. De lite högre priserna gjorde dock att de som producerade maten kunde gå runt, vilket var en av förutsättningarna för att vi skulle kunna öka kommunens självhushållningsgrad.

Det var en hel del skrivelser om det där och jag som alltid ansett att mat måste få kosta, så att de som producerar maten kan

leva på sin produktion, jag vacklade och vändades. Var det verkligen rätt att höja matpriserna? Alla måste ju kunna äta. Men när boendekostnaderna sjönk i och med den nya fastighets- och boendepolitiken och fler började odla och ha småskalig djurhållning hittade vi det nya normala. Nu är ju vanligtvis ungefär en fjärdedel av det som hushållen äter sådant som man har producerat själv eller fått av familj och vänner.

När mer mat producerades direkt av hushållen, maten i butik-
en blev dyrare och folk fick mer fritid började mer förädling också göras i hemmen. Men man utvecklade det även i större skala men fortfarande med den lokala anknytningen, det vet ju du som sommarjobbat med att göra konserver i konservfabriken. Det låter knäppt nu för tiden, men det var inte självklart under det tidiga tvåtusentalet att få tag på sylt, inlagt, mjölksyrat, torkat och konserverat från Ockelbo.

Och nötterna! År 2040, samma år som du föddes, fick vi vår första riktigt stora skörd av hasselnötter från de gemensamma odlingarna som anlades av föreningarna i byarna – en odling i varje by. Då hade vi väntat i fem olidliga år! Vattnat och rensat ogräs, hållit viltet på avstånd och väntat, väntat, väntat. Det var en häftig känsla när vi testade att göra nougat och nötkräm! Vilka godsaker, och tänk att vi kunde själva!”

”Ja, jag vet mamma... Du har berättat det tusen gånger. Ibland undrar jag om du var mest glad över mig eller nötterna”, säger Pär retsamt. ”Men hur kom det sig att ni odlade just hasselnötter?”

”Vid den tiden var hasselnötter de säkraste nötterna för vårt klimat, hassel växte ju redan vilt! Och dessutom får man skörd relativt snabbt. Men klimatet har ju blivit mildare och mildare, och

nu ser vi att fler nöträd funkar här, tack vare Wij trädgårdars testodlingar runtom i kommunen. Det som gör att hasselodlingen flyter på så bra är att alla som vill tillsammans tar hand om odlingarna och att de som sköter dem varje år sedan delar på skörden. På så vis är vi många som hjälps åt, för det är bråda dagar när nötterna är mogna – då behöver allt plockas innan de har legat på marken för länge.

Men det var jobbigt att vänta på den där första nötskörden. Jag minns ett av mötena med gruppen som anlagt hasselodlingen, två vintrar efter anläggningen, när vi därför bestämde oss för att även ordna med gemensamma potatisland och dessutom började rita på en skogsträdgård! Idag, liksom tidigare under människans historia, är det en självklarhet att man delar på arbete och resurser och gör ihop, men det fanns ett glapp mellan 1980–2030, där människor i västvärlden i allmänhet och i Sverige i synnerhet trodde att det var bäst att göra saker själv. Eller möjligen inom familjen, men att samarbeta och samäga utanför arbetslivet ansågs av många leda till problem. Man tänkte att det skulle bli bråk och att det skulle vara svårt att komma överens. Det gjorde att många blev ensamma och lite fränkopplade, utan gemenskap. Men att göra saker ihop ligger i människans natur, så när vi väl hade börjat var det inte konstigt att vi fortsatte!”

Ur dåtidens verksamheter växte nytt

“Jag minns 2024-25 när det kändes som att allt i Ockelbo skulle läggas ned. Mattes bröd, Ockelbo ost, fiket och orientlivs. Det är märkligt hur saker förändras med tidens gång och hur allt plötsligt kan vända. Tio år senare, år 2035, öppnades ett nytt bageri och dessutom startade den gamla kvarnen i Åmot upp igen. På 20-talet skulle ingen ha kunnat drömma om att större delen av allt mjöl som används i Ockelbo skulle malas i Åmot! Och att äldre typer

av spannmål skulle bli det normala var lika otänkbart. Idag är det ju naturligt och logiskt att brödet som vi äter är bakat i kommunen, på spannmål som odlats här.

Idag är det också svårt att tänka sig den bonde som skulle föredra de sårbara växtsorter som enbart genom bekämpningsmedel ger en hög avkastning, framför de äldre kultursorterna, med sina djupa rötter och tålighet mot skadedjur och oförutsägbart väder. På 20-talet var brödet och gröten ljusare, brödet till och med ibland helt vitt, och det smakade nästan ingenting.

Du vet där Ockelbo mejeri ligger? Där fanns tidigare en ostimportör som tvingades lägga ner och sedan stod lokalerna tomma i många år. Senare blev dock platsen en bra grund för mejeriet som öppnade 2035. Det var ett av de första i vågen av nya mejerier, som drog över landet i början av 30-talet när Arlas monopol sprack som en mjölkbubbla. Det är svårt att tänka sig att mejeriprodukter som smör, ost, grädde, mjölk, fil, yoghurt – ja, allt! – brukade köras långa sträckor för inte alls så länge sedan. I Gåsbäckens fäbod har det ju varit verksamhet i många år nu, men de andra fäbodarna blev inte aktiva igen förrän under 40-talet.”

Pär rycker till.

“Just ja, jag har glömt att söka sommarjobb på Gåsbäcken! Det skulle jag ju göra. Det är det absolut bästa sommarjobbet.”

Jamila lugnar honom, säger att han kan göra det efter maten, innan hon fortsätter:

“Apropå djur på skogen så var det ju faktiskt ett studiebesök jag inte nämnde förut – vi besökte även Stenspers gård uppe i Ljusdal²⁷. Där blev det tydligt att vår kommun passar perfekt för skogsbetat nötkött. Du vet korna som går i skogarna kring byarna, de fanns ju inte förr.”

²⁷ Länsstyrelsen Gävleborgs hemsida: Fältvandring i Tallåsen, 2022.

Jordkällare

“Och frukten! Efter att äppelodlingen vid Jon-jonsvägen kom igång rejält var det snabbt tre andra som ploppade upp i kommunen. En av dem specialiserade sig på cideräpplen och började brygga cider. Sedan blev äpplen faktiskt en av de råvaror som vi nu är helt självförsörjande på här i kommunen. Under slöseriets tidsålder hade vi låtit äpplena som växte i våra trädgårdar falla till marken och ruttna och sedan gick vi till butiken och köpte äpplen som var odlade i Chile.”

”Alltså va? Hur kunde ni vara så dumma!” Nu flyger Pär upp från pallen, arg igen. Han suckar och skakar på huvudet. En skugga av sorgsenhet far över Jamilas ansikte innan hon fortsätter:

“Ett problem var att folk hade tappat vanan att själva lagra äpplena. De kunde inte ta vara på allt överflöd utan att ha någonstans att lagra det, och det behövdes ju inte heller eftersom man till en billig peng kunde köpa äpplen i butiken. Idag köper i stället de som inte har egna träd äpplen från de större odlingarna och lagrar för att ha under året. Nu är det liksom tvärtom, vi har återigen lärt oss att lagra allt vi kan, och tycker att det är jobbigt när vi måste åka till affären.

Tänk dig att allas trädgårdar en gång har varit stora gräsmattor! Det finns ju en del kvar, men jag menar verkligen allas! När folk i stället började odla upp sina trädgårdar blev det tydligt vilken bortglömd resurs jordkällaren var. Det blev ett enormt intresse för att renovera de som fortfarande fanns kvar.

När sedan reformerna från kommunen som skulle öka den lokala livsmedelsförsörjningen fungerade, märkte vi att det saknades lager för all mat. Eftersom tidsandan vänt var det inte aktuellt att bygga dyra centrallager, utan det naturliga blev i stället att bygga nya gemensamma jordkällare. Vi smällde upp tio i varje by och 40 i Ockelbo. Sedan kunde varje hushåll köpa äpplen, morötter,

potatis med mera, allt som de behövde över vintern, och själva lagra maten ”hemma” i sin del av storjordkällaren. Med flera lager blev vi mindre sårbara än med ett enda centraliserat – och de här behövde inte ens el! Dessutom behöver vi inte åka lika mycket till affären som förr.”

Byslaktare och marknadsfredag

”Men mamma, är det sant att djuren inte fick dö hemma? Märta berättade att ni hade stora lastbilar där djuren fick lov att köras från sitt hem till ett slakteri och att vissa slakterier var typ som fabriker?”

Jamila nickar och Pär fortsätter: ”Varför hade ni ingen respekt för döden? Var ni så avtrubbade?”

”Kycklingslakteriet du vet?”, svarar Jamila. “Det fanns faktiskt redan då. Så exakt alla djur behövde inte åka i lastbilar. Men ja, många. Anledningen till att det var förbjudet med gårdsslakt var för djurens skull. För att garantera djurvälstånd och livsmedels-säkerhet fanns det regler som gjorde det svårt att slakta på plats. Det berodde också på att djurgrupperna var så stora att det var svårt att i hemmet hantera så mycket kött på samma gång. Men när antalet djur per gård minskade samtidigt som gårdarna blev fler ändrades reglerna. Vi var faktiskt en av de första kommunerna i landet med egen byslaktare som åkte runt och slaktade på plats. Djuren behöver inte längre fraktas i lastbilar utan får dö på plats hemma. Och vet du! I lokalen där byslaktaren har sin chark och butik låg förut en affär för nya vitvaror och ny elektronik, Elon hette den.

På tal om butiker, ICA gjorde förresten en intressant vändning en tid efter att hela koncernen blev personalägd, när de börja-

de köpa in fler och fler varor direkt från producenterna och kringgick grossistledet. Det började med en ny policy om att ingen mat som köptes in fick bidra till miljö- eller människoförstöring.”

Pär höjer ögonbrynen och flinar nedlåtande.

“Kaffet var den första varan som började direktimporteras från en ny vänort i El Salvador”, fortsätter Jamila. “Mycket mat blev dyr att importera när fossila bränslen hade fasats ut, men den mat som ändå importerades behövde följa policyn. Att ha en relation direkt med producenten blev lösningen.

När det väl var gjort insåg man att grossisten inte alltid var nödvändig. Samtidigt ökade mängden lokala varor och mer handpåläggning behövdes för att göra inköpen. Förr var arbetet med att köpa in mat till butiken ganska litet i jämförelse med idag. Då behövde man bara ha kontakt med en grossist varifrån man beställde allt man behövde köpa in. Nu har ICA i stället direktkontakt med massor av olika producenter eller kooperativ, men å andra sidan vet de, och vi, vilka som producerar all mat i hela butiken.

Det är också en del annat som är helt annorlunda nu än förr i tiden. Som du sa förut så hade vi faktiskt all världens mat i butiken. Och vet du, det fanns typ femton olika sorters ketchup! Men den största skillnaden är ändå att man då kunde köpa vad som helst när som helst på året. Det gjorde att säsongväxlingarna inte märktes och vi firade dem inte på samma sätt som nu. Då längtade vi inte efter maten som skulle komma under de olika årstiderna. Vi var mer blasé. Jag vet att det är normalt för dig Pär, men jag kan fortfarande glädjas över enkelheten i att veta vad vi ska äta varje dag. Man behöver liksom inte bli utmattad av alla vall!”

Pär himlar med ögonen.

”Sedan är det ju marknadsfredagarna”, fortsätter Jamila, och Pär skiner upp:

“Veckans höjdpunkt! När började vi ha dem?” frågar han.

“Ja, det var väl runt 2035 skulle jag tro. Konceptet var samma då som nu, varje fredag är en marknadsfredag. Då spelar ett lokalt band eller en DJ på torget, samtidigt som det är marknad. Att få lite feststämning på fredagen, kunna prata med producenterna om maten och sedan ta ett glas på uteserveringen och titta på folk innan det är dags att gå hem och laga fredagsmiddag – det är verkligen lyx!”

En ny kultur med maten i centrum

“Men fastän vi inte hade en så nära relation till maten var den viktig kulturellt även under slöseriets halvsekel. Vi samlades kring måltiden precis som vi människor alltid gjort”, säger Jamila och ställer grytan på bordet.

Pär sticker ned slevan och med de långa tonårsarmarna håller han upp en stor portion gulaschsoppa. Det stänker rödorangea droppar på duken.

“Men i jämförelse med hur vi relaterar till maten idag känns det fjuttigt”, fortsätter Jamila “Det bästa jag vet är när vi ses i byarna och äter tillsammans, det är ju årets höjdpunkt och egentligen något ganska nygammalt.”

Hon märker att Pär har gått in i sin egen värld. Jamila har aldrig berättat den här historien på ett så uttömmande vis för någon förut. Allt har bara hänt. Nu har hon en son som växt upp i en annorlunda tid än den hon var ung i. En son som vill veta. Jamila känner tidens gång i kroppen och glädje över det som hon tillsammans med så många andra åstadkommit. De lyckades vända utvecklingen genom att samtidigt ta tusentals små steg åt rätt håll.

Hon tänker på skillnaderna mellan då och nu: så många fler som jobbar med mat på olika vis idag. Som odlar, föder upp, förädlar och säljer. Hon tänker på all nygammal jordbruksmark i kommunen. All tidigare jordbruksmark som tagits i bruk igen, till och med den som varit planterad med skog.

Hon tänker på hur stor erfarenheten och kunskapen nu är om det stora arbete som krävs för att producera livsmedel, och att det i sig har gett en ny respekt för maten. En respekt som är självklar för hennes son.

“Öh mamma, ska du inte äta?” Pär tittar upp från sin tallrik på Jamila, som fastnat med blicken ut genom fönstret. “Är du okej?”

Jamila byter fokus till sin sons lena ansikte och svarar:

“Ja, älskling. Jag är okej, och så stolt över dig som är så klok.”

Avslut

Hej då från Tankesmedjan Ockelbo år 2056

Martina, 66 år, Peter 68 år och Heidi, 66 år

Att vår lilla landsbygdskommun gick före i allt omvandlingsarbete som skett sedan 2026 var svårt att förutse. Men när man ser tillbaka idag, 2056, är det tydligt att det bara var på Sveriges landsbygder som det kunde ske. Det var från landsbygderna som företagen och den offentliga servicen först drog sig undan, när det inte längre ansågs ekonomiskt lönsamt eller motiverat att vara kvar. Det var här kapitalismens förfall började. Men vi hade den gamla grundstrukturen av föreningar kvar, vi hade vana av att samarbeta ideellt. Det var tur! Runtom i landet experimenterade folk som vi med att göra saker själva, för bygden, för oss, för att vi ville och för att vi måste! Aldrig för ekonomisk vinning, aldrig med ekonomin som mål, bara som medel.

Och det var såklart enklare att i vår lilla kommun styra om hela skutan än i de stora kommunerna där folk var uppdelade i så många fler specialiserade enheter. Vi var små, smidiga och vi kunde enkelt prata med varandra.

Vi hoppas att du som läser har hittat något i berättelserna från vår tid som gett hopp, och att du börjat fundera på vad du drömmer om för samhälle, vad ett gott liv är för dig. Kanske tycker du att vår tid verkar vacker, eller så gillar du den inte alls.

Det är befriande att vi idag som samhälle har återfunnit förmågan att föreställa oss nya sätt att leva på. Vi fortsätter att längta, att drömma, att fundera på hur vi skulle vilja ha det. Problem dyker alltid upp, allting förändras och inget är klart. Det

finns inte *en* lösning, *en* ritning för framtiden, *en* väg som är rätt. Det finns oändligt många framtider att tänka på och prata om. Och vi kan både prata och göra. En dag kanske du blir en del av partipolitiken, håller ett tal på ett fredstorg, lånar pengar från en lokal bank, äter en ost som grannen har gjort, får medborgarlön eller känner dig fri att vara sårbar. Något kan bli verkligt redan imorgon, annat längre fram.

Vi är fortfarande övertygade om att tanken går före handlingen, att om vi vågar *tänka* oss en bättre värld är det så mycket lättare att *göra* den. Så när vi nu säger hejdå från år 2056 hoppas vi att du har fått idéer om hur du vill att demokratin, skolan, vården, eller något helt annat ska fungera. Och var inte rädd att fråga andra vad de längtar efter! Vi behöver alla träna upp fantasimuskeln – oavsett om vi är optimister eller pessimister.

Lästips

- Agebjörn, Annika & Blanco, Carmen & Nylander, Anna, *Pengarna eller livet : om sumak kawsay - ett annat sätt att se på livet* (2016)
- Borg, Kristian, red., *After Work: Farväl till arbetslinjen* (2018)
- Bornemark, Jonna, *Det omätbaras renässans: En uppgörelse med pedanternas världsberravälde* (2018)
- Boulding, J. Russel, *Elise Boulding: Writings on Peace Research, Peacemaking, and the Future* (2017)
- Bregman, Rutger, *Utopia för realister: hur medborgarlön, öppna gränser och 15 timmars arbetsvecka kan bli verklighet* (2018)
- Bregman, Rutger, *I grunden god: en optimistisk historia om människans natur* (2021)
- Broström, Lovisa, *Medelklassen: 200 år i samhällets mitt* (2023)
- Brudin Borg, Camilla & Elf, Märta, *Framtidsutopier, noveller och kreativt skrivande* (2023)
- Buber, Martin, *Det mellanmännsliga* (1995)
- Buber, Martin, *Distans och Relation: Bidrag till en Filosofisk Antropologi* (1997)
- Graeber, David, *Bullshit jobs* (2019)
- Graeber, David & Wengrow, David, *Början på allt: En ny historia om mänskligheten* (2022)
- Gustavsson, Peter, *Angreppet : så urholkar Tidöregeringen vår demokrati* (2024)

- Hultén, Eva-Lotta, *Vad ska vi med skolan till?* (2021)
- Macfayden, Peter, *Flatpack democracy, A DIY guide to creating independent politics* (2014)
- McMillan, Jonathan, *Capitalism and the market economy, bringing back what banking pulls apart* (2024)
- Mouffe, Chantal, *Agonistik* (2013)
- Olin Wright, Erik, *Antikapitalism, strategier och möjligheter i det tjugoförsta århundradet* (2020)
- Pettifor, Ann, *Produktionen av pengar, så bryter vi storbankernas makt* (2019)
- Phillips, Leigh & Rozworski, Michal, *Folkrepubliken Walmart* (2020)
- Picket, Kate & Wilkinson, Richard, *Jämlikhetsanden : därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen* (2011)
- Rothstein, Bo, *Grundbulten* (2024)
- Strömqvist, Liv, *Pythian Pratar* (2024)
- Sundgren, Per & Wingborg, Mats, *Jämlikhet är lösningen* (2023)
- von Suttner, Bertha, *Ner med vapnen!* (1889)
- Svendsen, Lars Fr. H., *Håpets filosofi* (2023)
- Witkowsky, Patrik, *Vi kan styra oss själva: en bok om ekonomisk demokrati* (2024)
- Ypi, Lea, *Fri: en uppväxt vid historiens slut* (2024)

Frågor om ett gott liv

Platsen - det lokala - gemenskap

1. Vilken är din favoritplats i kommunen?
2. Berätta om ett minne du har av när du mådde riktigt bra i din by?
3. Vad tror du att det var som gjorde att du mådde bra?
4. Beskriv en höjdpunkt som du upplevt i din by, eller kommunen, då du upplevde att bygden (inklusive du själv), var som mest engagerad och driftig.
5. Vad låg bakom upplevelsen? Vad var det som gjorde den så lyckad? Vad gav energi till den?
6. När känner du dig som mest kopplad till din by/kommunen/din plats?

Ett gott liv

7. Om du tänker dig att du låg på din dödsbädd och tittade tillbaka på ditt liv. Vad tror du att du skulle vara tacksam över?
8. Vad tänker du att ett gott liv är?
9. Vad behöver du för att leva ett gott liv (sysslor/relationer/materiell standard...)?
10. Vad längtar du efter som inte finns just nu, som skulle ge dig ett gott liv?

11. När upplever du meningsfullhet? När känner du att det du gör spelar roll?

Kollektivet - samhället

12. På vilket sätt är du beroende av andra människor - av samhället?

13. Vad i samhället gör dig arg?

14. Vad innebär ett gott samhälle?

15. Berätta om ett tillfälle när du känt att du levt i ett gott samhälle.

16. Finns det något i samhället idag som du skulle vilja ändra på för att leva ett gott liv?